

& Diakonie Parochie

Een uitgave
van het LKDB

**Jaargang 30
Nummer 3**

**September
2017**

Ecologische spiritualiteit. *Proeven van Diaconie en Caritas*

Manna in de woestijn. Op zoek naar een ecologische spiritualiteit

*“Door het doen, de concrete hulp, de dienst van liefde
maken we die verbinding met geloof”*

Consuminderhuis Landgraaf wint Dr. Poelsprijs 2017

Vrijwilligerswerk als moreel kapitaal

Inhoud

Ter inleiding	1
Manna in de woestijn. Op zoek naar een ecologische spiritualiteit	2
Werken van barmhartigheid	6
Ouderenmishandeling: een zorg voor de geloofsgemeenschap?	10
“Door het doen, de concrete hulp, de dienst van liefde maken we die verbinding met geloof”	14
Kerk en vluchteling Zeeuws-Vlaanderen	18
Arm(en)bestuur in Limburg	20
Armoedebestrijding Oldenzaal	22
Consuminderhuis Landgraaf wint Dr. Poelsprijs 2017	24
Geschiedenis van de diaconie en caritas	26
Vrijwilligerswerk als moreel kapitaal	28
De sociale coöperatie helpt bij het opbouwen van een nieuw bestaan	32
Samen tegen armoede	34
<i>Geloven met hart en hand</i> boekbespreking	38
<i>Leven van wat komt</i> boekbespreking	40
Agenda & Weetjes	42
Advertentie Lezersonderzoek	44
Colofon	
Meditatief: <i>Engelen gevraagd</i>	

Redactioneel

Het tijdschrift *Diakonie & Parochie* gaat in op ontwikkelingen rond diaconie in parochies, Parochiële Caritas Instellingen en katholieke gemeenschappen. Inhoudelijke reflecties, beleidsmatige vergezichten, oogst van conferenties en werkdagen, concrete voorbeelden, interviews met mensen in de praktijk, recensies van relevante boeken vullen de pagina's. Het aantal pagina's per nummer bedraagt minimaal 40. Zo is *Diakonie & Parochie* een praktisch katholiek diaconaal tijdschrift. Voor redactionele contacten: crijns@ziggo.nl

Ter inleiding

Hub Crijns

Allereerst wordt u in dit nummer van *Diakonie & Parochie* deelgenoot gemaakt van de ecologische spiritualiteit, die Paus Franciscus heeft ontwikkeld in zijn encycliek 'Laudato si'. De Paus verbindt diaconie en caritas met de drie assen van duurzaamheid: economisch, sociaal, ecologisch. In het tweede artikel maken we kennis met de spiritualiteit van de Werken van Barmhartigheid. Van oudsher vormen deze materiële liefdewerken de bron van caritas en diaconie. De derde beschouwing gaat in op ouderenmishandeling. Er komen meer ouderen onder ons dankzij de geboortegolf na de Tweede Wereldoorlog in de vorige eeuw. En mishandeling van ouderen op allerlei manieren blijkt geen zeldzaamheid, alhoewel er vaak een taboe rond ligt. We krijgen het signaal dat ouderenmishandeling een zorg is voor de geloofsgemeenschap.

We zetten de serie interviews met diaconale mensen uit de bisdommen voort met een gesprek met Trees Versteegen, theoloog en pastor, teamleider diaconale werkers van de Diocesane Kerkelijke Caritas Instelling aartsbisdom Utrecht.

In dit nummer leest u veel over diaconie en caritas. Vluchtelingen staan centraal in het werk van de Elisabeth parochie in Zeeuws-Vlaanderen en in de recent opgerichte sociale coöperatie 'Ik wil' in Eindhoven. De PCI van de H Lebuinus parochie presenteert zich met een korte kijk op de geschiedenis van diaconie en

caritas. U leest hoe in Limburg Arm(en) besturen hun diaconale taak opnieuw opgepakt hebben met als voorbeeld het Armenbestuur Sittard. Uit Oldenzaal maken we kennis met de ervaringen van de stichting Armoedebestrijding Oldenzaal, die voortgekomen is uit de kerken. Hoe kerken samen kunnen werken in het bestrijden van armoede is gebleken in de vier bijeenkomsten, die het Knooppunt Kerken en Armoede georganiseerd heeft.

De jury van de Dr. Poels Prijs in het Bisdom Roermond heeft uit 21 genomineerden het Consuminderhuis Landgraaf uitgeroepen tot de verrassende winnaar. Aan creativiteit en doorzettingsvermogen geen gebrek. Al dat werk dat gedaan wordt vanuit diaconie en caritas steunt op de inzet van vrijwilligers. We maken kennis met een visie op de waarde van die vrijwilligers als fysiek-economisch kapitaal, sociaal-cultureel kapitaal en moreel kapitaal. We zijn meer waard dan we weten. Het nummer eindigt met twee boekbesprekingen die de moeite waard zijn om er kennis van te nemen.

U kunt uw mening over *Diakonie & Parochie* laten weten in het Lezersonderzoek, dat we vanuit dit nummer starten. U kunt de vragenlijst downloaden vanaf www.rkdiaconie.nl. Wij stellen uw mening erg op prijs.

Voor al uw reacties en meningen kunt u ook terecht bij eindredacteur Hub Crijns. Adres: crijns@ziggo.nl.

Manna in de woestijn

Op zoek naar een ecologische spiritualiteit

Pier Tolsma werkt als diaken in de r.-k. parochiefederatie Vlietstreek

Op 24 mei 2015 verscheen de encycliek *Laudato si'*. Dit artikel opent met een overzicht van de inhoud van de encycliek over schepping en duurzaamheid. Daarna volgt de oproep van paus Franciscus om te komen tot een ecologische spiritualiteit en de rol die wij daarin als christenen kunnen vervullen. Het slot geeft aandacht aan wat wijzelf concreet kunnen doen.

De encycliek *Laudato si'* gaat over duurzaamheid, over de schepping en haar voortbestaan en over de gevolgen van het onverantwoord omgaan met de schepping. De aarde "schreeuwt ons op dit moment toe vanwege de schade die wij haar hebben toegebracht door ons onverantwoordelijk gebruik en misbruik van al het goede dat God haar heeft geschonken" (2). Met deze encycliek gaat paus Franciscus verder op de weg van zijn voorgangers, zoals Paulus VI, Johannes Paulus II en Benedictus XVI.

Laudato si'

Met *Laudato si'* roept paus Franciscus iedereen op: "Deze dringende oproep tot bescherming van ons gemeenschappelijke huis omvat de noodzaak de gehele menselijke familie bij elkaar te brengen om te zoeken naar een duurzame en integrale ontwikkeling, want wij weten dat zaken kunnen

veranderen. (...) De mensheid heeft nog steeds de mogelijkheid samen te werken aan de opbouw van ons gemeenschappelijk huis" (13). De encycliek maakt deel uit van de sociale leer van de Kerk. De paus beschrijft in het eerste hoofdstuk de bedreigingen die uitgaan van klimaatverandering, temperatuurstijging, vervuiling van water en verlies van biodiversiteit. Deze bedreigingen - waaraan de mens medeschuldig is - treffen alle mensen en vooral de armen. "De aarde, ons huis, begint steeds meer op een enorme vuilnisbelt te lijken" (21). "Deze problemen zijn nauw verbonden met de wegwerpcultuur, die zowel de uitgesloten mensen betreft als ook voorwerpen snel reduceert tot afval" (22). "Klimaatverandering is een mondiaal probleem met ernstige gevolgen" (25). "Omdat alle schepselen met elkaar zijn verbonden, moeten alle met liefde en respect gekoesterd worden, want wij allen zijn als levende schepselen van elkaar afhankelijk" (42). "Tot de sociale aspecten van de mondiale veranderingen behoren ook de gevolgen van de technologische innovaties op het gebied van de arbeid, de sociale uitsluiting, de ongelijkheid in de verdeling en het gebruik van energie en andere diensten, de afbraak van de gemeenschap, de toename van geweld en de opkomst van nieuwe vormen van sociale agressie, drugshandel en toenemend drugsgebruik door jongeren, en het verlies aan identiteit" (46). "Het menselijke milieu en het natuurlijke milieu verslechteren in samenhang met elkaar; wij kunnen de achteruitgang van het milieu niet adequaat bestrijden zonder ook aandacht te besteden aan de oorzaken die verband houden met de menselijke en sociale achteruitgang" (48).

Met *Laudato Si'* geeft paus Franciscus uitdrukking aan zijn zorg om ruimteschip aarde [Fotograaf onbekend]

Diaken Pier Tolsma aan het schrijven
[Foto uit Tolsma archief]

Het evangelie van de schepping

In hoofdstuk twee laat de Paus weten dat ons wereldbeeld van grote invloed is op de wijze waarop wij met de wereld omgaan. "Als wij werkelijk een ecologie willen ontwikkelen die ons in staat stelt de schade die we hebben veroorzaakt, te herstellen dan mag geen enkele wetenschap en geen enkele vorm van wijsheid uitgesloten worden, ook de religies niet met haar eigen taal" (63). De mens is deel van de schepping, is ervan afhankelijk en draagt er verantwoordelijkheid voor. De schepping is er voor alle mensen, nu en in de toekomst. De schepping is aan de mens gegeven om haar te bewerken en te beheren, niet om haar aan onze wil te onderwerpen. Zij is ons gegeven om te gebruiken, niet om te verbruiken. De schepping bewerken en met respect beheren betekent, dat we haar verder mogen ontwikkelen maar haar ook moeten verzorgen en beschermen. "De verantwoordelijkheid voor Gods aarde betekent dat de mensen (...) de wetten van de natuur en het delicate evenwicht dat er tussen de schepselen van deze wereld bestaat, moeten respecteren" (68). "We worden ook opgeroepen te onderkennen dat de andere levende wezens in de ogen van God hun eigen waarde hebben en Hem alleen al met hun bestaan loven en verheerlijken" (69). "Wij hebben de vrije keuze met onze intelligentie aan een positieve ontwikkeling bij te dragen of nieuwe rampen te veroorzaken" (79). "God wil de onderlinge afhankelijkheid van de schepselen" (86). De paus pleit voor een holistische en allesomvattende visie. "Vrede, gerechtigheid en behoud van de schepping zijn drie absoluut met elkaar verbonden thema's" (92).

De ecologische crisis

In hoofdstuk drie gaat de Paus in op de oorzaken van de ecologische crisis. Er is een culturele revolutie nodig. Teveel wordt ons denken beheerst door wetenschap en technologie, door geld en markt. Wetenschap en technologie zijn geschenken van God, maar vragen om verantwoord gebruik met respect voor mens en natuur. "We moeten onderkennen dat kernenergie, biotechnologie, informatietechnologie, kennis van ons DNA en vele andere vaardigheden die wij ons eigen hebben gemaakt, ons een enorme macht hebben gegeven" (104). "De neiging bestaat te geloven dat iedere toename van macht een groei in vooruitgang betekent (...), alsof de werkelijkheid, het goede en de waarheid automatisch uit de technologische en economische kracht zelf voortvloeien" (105). "Het technocratische paradigma neigt de economie en de politiek te domineren" (109). Mensen en schepping mogen niet ondergeschikt zijn aan winstbejag en eigenbelang. De ecologische crisis komt voort uit een ethische, culturele en spirituele crisis. "Als we er niet in slagen de waardigheid van de arme, van het ongeboren kind en van de gehandicapte (...) te erkennen als deel van de werkelijkheid, wordt het moeilijk het hulpgeroep van de natuur zelf te horen; alles is met elkaar verbonden" (117). Door onszelf centraal te stellen en absoluut voorrang te geven aan ons eigen gemak en plezier, wordt al het andere betrekkelijk en onbelangrijk. "Het verstandig ontwikkelen van de schepping is de beste manier om voor haar te zorgen. Dit betekent dat wijzelf het gereedschap van God worden om de mogelijkheden die Hij zelf in alles heeft gelegd tot ontplooiing te brengen" (124).

Integrale ecologie

Franciscus pleit in hoofdstuk vier voor een integrale ecologie met duidelijk respect voor

menselijke en sociale aspecten. De natuur staat niet los van de mensen. Het milieu is de samenhang tussen de natuur en de mensen die er leven. De natuur heeft niet alleen gebruikswaarde voor de mens, maar is ook waardevol op zichzelf. Ook vragen de culturen van de verschillende volkeren bescherming. Een integrale ecologie hangt direct samen met vrede en veiligheid, met stabiliteit en gerechtigheid, met de wijze waarop mensen met elkaar samenleven van dag tot dag, nu en in de toekomst.

Wegen naar aanpak en actie

In hoofdstuk vijf beschrijft de paus wegen tot verder gesprek en tot activiteiten om aan de spiraal van zelfvernietiging te ontkomen. *“Onderlinge afhankelijkheid verplicht ons te denken in termen van één wereld met een gezamenlijk plan”* (164). *“Voor arme landen moet de prioriteit liggen bij de uitroeiing van extreme armoede en de bevordering van de sociale ontwikkeling van de bevolking. (...) Evengoed moeten ook zij minder verontreinigende vormen van energieproductie ontwikkelen, maar daarbij hebben zij de hulp nodig van landen die ten koste van de voortdurende vervuiling van de planeet grote groei hebben doorgemaakt”* (172). *“Gegeven de situatie is het wezenlijk tot sterkere en efficiënter georganiseerde internationale instellingen te komen met functionarissen die bevoegd zijn tot het uitdelen van sancties en die aangesteld worden bij overeenkomst tussen de nationale regeringen”* (175).

Ecologische opvoeding en spiritualiteit

Politici en wetenschappers zijn verantwoordelijk voor concrete maatregelen. De paus biedt een moreel kompas aan, niet alleen voor de politiek, maar voor iedere mens. Hij heeft het in hoofdstuk zes over een ecologische bekering en een ecologische spiritualiteit. *“Vele zaken moeten veranderen, maar bovenal moeten wij mensen veranderen”* (202). *“Mensen geloven dat ze vrij zijn zolang ze de vermeende vrijheid tot consumeren hebben”* (203). *“Hoe leger iemands hart is, hoe meer hij of zij de*

behoefte heeft om zaken te kopen, te bezitten en te consumeren. Het wordt bijna onmogelijk om de grenzen te accepteren die de realiteit oplegt” (204).

Wij mensen moeten een nieuwe levensstijl aannemen. Mensen zijn *“in staat boven zichzelf uit te stijgen, opnieuw voor het goede te kiezen en een nieuwe start te maken”* (205). *“Het is nodig dat politieke organisaties en vele andere sociale groeperingen werk maken van het verhogen van het bewustzijn bij de mensen. Dat geldt ook voor de Kerk”* (214). *“Christelijke spiritualiteit biedt een alternatief begrip van de kwaliteit van het leven en zij moedigt aan tot een profetische en bezinnende manier van leven, een levensstijl die vervuld is van diepe vreugde, vrij van de obsessie*

voor het consumeren. (...) Het gaat om de overtuiging ‘minder is meer’” (222). *Soberheid maakt vrij. “Echter niemand is in staat tot een leven van soberheid en tevredenheid, als hij of zij niet in vrede met zichzelf leeft. (...) Innerlijke vrede is nauw verbonden met de zorg voor de ecologie en het algemeen welzijn...”* (225).

Op zoek naar een ecologische spiritualiteit

Sluitelbegrippen die de paus noemt voor een ecologische spiritualiteit zijn: soberheid, tevredenheid, bescheidenheid, dankbaarheid, verantwoordelijkheid, menselijke waardigheid, vrede en vreugde. De paus wijst op de grote rijkdom van de christelijke spiritualiteit (216). Hij bepleit een contemplatieve, profetische en evangelische levensstijl (222) en een herwaardering van de liefde in het maatschappelijke leven (231). Het gaat ook om een sacramentele levensvisie. De sacramenten maken gebruik van de natuur om het bovennatuurlijke te bemiddelen. Zij leggen de verbinding tussen God en schepping. Zo worden hemel en aarde met elkaar verbonden. De paus noemt het voorbeeld van heiligen zoals Franciscus van Assisi (218), Theresia van Lisieux (230), Bonaventura (233) en Johannes van het Kruis (234). Tenslotte wijst de paus op de trinitaire gemeenschap die er in God is. God is drievuldig en heel de schepping draagt

De Italiaanse uitgave van *Laudato si'*
[Fotograaf Vaticaanstad]

daardoor een trinitaire structuur. Alles is met elkaar verbonden en alle schepselen staan in relatie met elkaar en leven in gemeenschap met God (238-240).

Hoe komen we tot een eigen ecologische spiritualiteit?

De paus spreekt over de noodzaak van een ecologische bekering en draagt ons vele zaken aan waarmee we onze ecologische spiritualiteit kunnen opbouwen. Om je kunnen bekeeren is het ook nodig te weten waar je staat. Vanuit welk wereldbeeld, welk mensbeeld en welk Godsbeeld hebben wij tot nu toe geleefd? Hoe zijn wij opgevoed en welke waarden en denkbeelden bepalen nog steeds bewust of onbewust onze wijze van leven? Dit is primair een persoonlijke exercitie. Door hier met elkaar over te spreken komen we ongetwijfeld veel overeenkomsten tegen, overeenkomsten die voortvloeien uit de cultuur en de tijdsgeest waarmee we zijn opgevoed. Zelf ben ik opgegroeid op het platteland van Friesland. De wijde van het landschap en de grenzeloosheid van de natuur hebben mij gevormd. Diep in mij zit de ervaring van grenzeloosheid als het over de schepping gaat. Ook heb ik de enorme welvaartsgroei van de naoorlogse decennia meegemaakt. De bomen zouden werkelijk tot de hemel doorgroeien. Wetenschap en techniek zouden steeds weer nieuwe mogelijkheden en oplossingen brengen. Het geloof in de maakbaarheid van het leven was groot. De mens was in staat de wereld naar zijn hand te zetten. Hij was de heerser over de schepping. Toen in 1972 de Club van Rome met het rapport *Grenzen aan de groei* kwam, werd ik daar niet echt zenuwachtig van. Ik dacht: ‘daar vinden we wel wat op’. En ik ben katholiek. God is zeker niet zuinig en afgemeten. Hij is juist in alles overvloedig.

Overvloedig is zijn genade. Paulus schrijft: *“Waar de zonde heeft gewoekerd, werd de genade mateloos”* (Rom. 5,20). Psalm 136 herhaalt telkens *“Tot in eeuwigheid is zijn genade”*. Niet alleen Gods liefde en genade zijn overvloedig. Ook in materiële zaken is Hij beslist niet karig. In Psalm 23 wordt het inschenken van wijn door de Heer bezongen: *“Mijn beker vloeit over”*. Als Hij in Kana water in wijn verandert, is Jezus al even royaal. Als Hij met vijf broden en twee vissen het volk te eten geeft, blijven er twaalf korven vol brokken over. Hoelang hebben de leerlingen daar nog van gegeten? Dat de schepping eindig is en dat de bomen niet tot de hemel doorgroeien, is ondertussen wel tot mij doorgedrongen, maar dat God ons een te kleine aarde zou hebben gegeven, gaat er bij mij niet in. Ik zal een aantal op het eerste gezicht tegenstrijdige zaken bij elkaar moeten brengen. Het verhaal over het manna in de woestijn (Ex 16,2-4.12-20) helpt daarbij. Er is genoeg manna voor iedereen. Een grote hoeveelheid was niet teveel en een kleine hoeveelheid niet te weinig. Iedereen verzamelde precies wat hij nodig had. Het gaat echter mis als iemand iets wil bewaren, dus zich meer heeft toegeëigend dan nodig is. Dan gaat de overvloed rotten en stinken. God geeft in overvloed, maar wij zijn zelf verantwoordelijk daar op de juiste wijze mee om te gaan.

Paus Franciscus, encycliek *Laudato si'*, Rome, 2015. De Nederlandse vertalingen van teksten uit de encycliek in dit artikel zijn overwegend van de auteur zelf. De tekst is eerder gepubliceerd op de site van Pier Tolsma en is hier geplaatst met toestemming van de auteur.
www.diakenpiertolsma.com/2017/01/09/manna-in-de-woestijn-op-zoek-naar-een-ecologische-spiritualiteit

Werken van Barmhartigheid

Vincent van der Helm, Joset van Leeuwen, Ed van de Moosdijk en Gerben Zweers,
pastores van de Heilige Suibertusparochie West-Betuwe

Barmhartigheid of mededogen is een houding ten opzichte van de naaste, die in de bijbel bijzondere aandacht heeft. Een aantal specifieke vormen van barmhartigheid zijn in de christelijke traditie bijeen geplaatst als de zogeheten Werken van Barmhartigheid, onderscheiden in zeven geestelijke werken (die betrekking hebben op het geestelijk welzijn van de naaste) en zeven lichamelijke werken (met betrekking tot zijn of haar lichamelijke welzijn).

Werken van Barmhartigheid

De geestelijke werken zijn: zondaars vermanen, onwetenden onderwijzen, goede raad geven, bedroefden troosten, onrecht verdragen, beledigingen vergeven en voor anderen bidden. De lichamelijke werken zijn ontleend aan de prediking van Jezus, die ze noemt als criteria voor het Laatste Oordeel (Matt. 25:34-36): hongerigen spijzen, dorstigen laven, naakten kleden, vreemdelingen herbergen, zieken bezoeken en gevangenen verlossen. Het zevende werk is ontleend aan het Oude Testament (Tobia): de doden begraven. Het werd toegevoegd om het heilige getal zeven vol te maken. In het bovengenoemde Mattheus-evangelie wordt de lezer vanuit het toekomst-perspectief van Christus geconfronteerd met de kwaliteit van het eigen doen en laten. De zeven Werken van Barmhartigheid worden aldus gebruikt als een soort morele handleiding voor het leven van alledag.

Hongerigen spijzen

Hongerigen spijzen

"Ik had honger en jullie gaven Mij te eten"

Overall ter wereld lijden mensen honger. Toch zouden armoede en honger niet hoeven te bestaan. Er is immers genoeg voedsel voor iedereen. Armoede wordt al sinds mensenheugenis bestreden. In het verleden waren het met name de gasthuizen, broederschappen, gemeenschappen van geestelijken, e.d. die aan armenzorg deden. Tegenwoordig zijn er tal van organisaties en instellingen die zich inzetten om iets te doen aan de honger en bijkomende noden van mensen wereldwijd. Armoede is van alledag en komt overal ter wereld voor. Ook in ons eigen land waar honderdduizenden mensen moeite hebben om in hun eerste levensbehoeften te kunnen voorzien. Armoede in Nederland is vaak niet zichtbaar. Het is enerzijds iets waarvoor men zich schaamt en

anderzijds iets wat men liever niet wil zien of weten.

Dorstigen laven

"Ik had dorst en jullie gaven mij te drinken"

Drinkwater is naast voedsel essentieel om te overleven. Daarom is het van groot belang, dat mensen kunnen beschikken over schoon water. Er sterven jaarlijks meer mensen door onveilig drinkwater dan door alle vormen

van geweld, zoals oorlog. Dagelijks wordt er ongeveer twee miljard ton afvalwater geloosd, waardoor ziektes worden verspreid en ecosystemen worden aangetast. Elk jaar sterven ongeveer 1,8 miljoen kinderen jonger dan 5 jaar aan ziektes, die gerelateerd kunnen worden aan water, zoals diarree, knokkel koorts en cholera. Omgerekend sterft er elke twintig seconden een kind aan de gevolgen van besmet water. Om te voorkomen, dat meer mensen zullen overlijden aan ziektes veroorzaakt door water, is het zaak dat wereldleiders zich gezamenlijk inzetten om deze problemen aan te pakken en op te lossen en betere beheerders te worden van de watervoorraden. Eén van de doelstellingen is om binnen enkele jaren te komen tot een halvering van het aantal mensen, dat geen toegang heeft tot schoon drinkwater en basale sanitaire voorzieningen. Het 'laven van de dorstige' staat symbool voor het bewust omgaan met water. Zo vanzelfsprekend als water voor ons is, zo schaars is het voor zoveel andere mensen in de wereld.

Naakten kleden

"Ik was naakt en jullie hebben mij gekleed"

Wij leven in een wereld van materiële overvloed, waarbij nauwelijks nog wordt stil gestaan bij de functionaliteit van zo iets vanzelfsprekends

Dorstigen laven

als kleding of schoeisel. Wij bezitten doorgaans meerdere paren schoenen en verschillende kledingoutfits en vaak ook nog voor de verschillende seizoenen van het jaar. Als iets ons niet meer bevalt of niet meer past, of wanneer onze schoenen en kleren uit de mode zijn, worden ze vaak

door ons afgedankt en weggegooid. Er zijn echter heel veel mensen, ook in onze eigen omgeving, voor wie het kopen van goede kleding niet mogelijk is omdat zij eenvoudigweg hiervoor de middelen niet hebben. Zij zijn de "naakten" van deze tijd, die geholpen zijn met uw afgedankte spullen.

Vreemdelingen herbergen

"Ik was vreemdeling en jullie hebben mij opgenomen"

De vreemdeling herbergen is méér dan gastvrijheid tonen. Bij gastvrijheid gaat het immers om iets wat zich later terug zal betalen, wanneer jij bij die ander te gast bent. Maar bij de vreemdeling, de vluchteling, de ontheemde of de berooide weet je dat niet. Wie huis en haard moest achterlaten, zal mogelijk nooit iets kunnen terugdoen. De vreemdeling is geheel van jou afhankelijk: jouw huis, jouw zorg, jouw bescherming. Hij is kwetsbaar, omdat er wellicht geen weg terug meer is. De

Naakten kleden

vreemdeling is een mens zonder de vertrouwde zekerheid van het land van zijn jeugd, zijn kindertijd. Daarom staat de vreemdeling in het rijtje van de wees en de weduwe, de arme en hij die geen helper heeft (Psalm 146). Echte herbergzaamheid bestaat hieruit, dat de ongelijkheid tussen onszelf en de vreemdeling wordt opgeheven. Vreemdelingen herbergen is een kwestie van beschaving. In de Bijbel staat: "Houd de onderlinge liefde in stand en houd de gastvrijheid in ere, want zo hebben sommigen zonder het te weten, engelen ontvangen (Hebr. 13:1-3)". We zijn samen onderweg in deze wereld en door de tijd en waar mensen de vreemdeling herbergen, is God niet ver weg.

Vreemdelingen herbergen

we ziek zijn verstoort dat ons levensritme. Als we zelf nooit ziek zijn, hebben wij meestal geen oog voor de gevolgen die ziekten hebben voor de zieke en de mensen om hem of haar heen. Van mensen, die ons erg na staan, of wanneer het gaat om ernstig zieke kinderen, kunnen wij maar moeilijk hun

ziek-zijn aanvaarden. Psychisch ziek zijn stoot ons soms af en geeft ons een ongemakkelijk gevoel. Soms doen wij niet eens de moeite om naar iemand toe te gaan, of vergeten we een kaartje of attentie te sturen. Soms laten wij zieken onbewust alleen, terwijl vrijwel iedere zieke het prettig vindt om bezoek te ontvangen. Een goed contact met vrienden en familie kan zelfs een bijdrage leveren aan een spoedig herstel.

Zieken bezoeken

"Ik was ziek en jullie hebben Mij bezocht"

Vroeg of laat wordt iedereen overvallen door ziekte. Met name voor mensen, die langdurig- of ongeneeslijk ziek zijn is het zwaar als bezoekers het laten afweten, als er niemand is om zijn nood tegen te klagen, of om zijn gedachten mee te verzetten. Ziekte confronteert ons met de broosheid van het bestaan. Het maakt ons onzeker, omdat we gaan twijfelen over de dingen die zo vanzelfsprekend leken. Als

Zieken bezoeken

Gevangenen verlossen

"Ik was gevangen en jullie kwamen naar Mij toe"

Sommige opdrachten van Jezus staan letterlijk wat verder van je af. Het bezoeken van gevangenen bijvoorbeeld. Waarom zouden we op bezoek gaan bij slechte mensen, die erge dingen hebben gedaan? Wij zijn juist blij dat ze veilig achter hoge muren zijn weggestopt, ver buiten ons zicht. Aan het oog van de samenleving onttrokken. Raar eigenlijk dat Jezus van ons vraagt om deze groep niet te verge-

ten. Ze zitten er toch echt niet voor niets! Misschien toch niet zo raar als je naar Jezus' eigen leven kijkt. Hij trok zelf vaak op met mensen, die uit het hart van de samenleving waren weggeduwd. Melaatsen, die buiten de stad moesten wonen en waar iedereen met een grote boog omheen liep. Maar ook prostituees en corrupte belastingambtenaren zag hij staan. Hij was immers niet gekomen voor gezonde, maar voor zieke mensen, zoals hij zelf zei. "De gevangenen verlossen" moet tegenwoordig vooral vertaald worden in "de gevangenen geestelijke steun schenken". Dit kan bijvoorbeeld al door iets simpels als het sturen van een kaartje.

Doden begraven

"Als ik dood ben, begraaft mij, opdat ik kan opstaan op de Laatste dag"

Hoewel het begraven van de doden niet in het evangelie voorkomt, is de traditie dit als het zevende Werk van Barmhartigheid gaan beschouwen. In de menselijke traditie is het verzorgen, uitgeleide doen en begraven van de doden met een grote zorgvuldigheid en liefde gedaan, vanuit een diep respect voor het leven dat van God ontvangen is. Dood is altijd een uitnodiging om het leven te beschouwen. Wanneer uit de kring van geliefden, ver-

Gevangenen verlossen

wanten en bekenden iemand begraven wordt, doen mensen dit al tienduizenden jaren met de grootste mogelijke zorg en aandacht. Zo kan recht gedaan aan iemand, zo kan respect worden betuigd aan de dode. De dood wordt tegenwoordig steeds meer weggedrukt naar de randen van ons

dagelijks bestaan. Een dode doet ons echter pijnlijk beseffen om welke pietluttigheden wij ons bezorgd maken en hoe blind wij soms zijn voor wat er om ons heen gebeurt. Het is niet voor niets, dat in de menselijke geschiedenis de rituelen rond het sterven en begraven tot de meest belangrijke behoren. Elke rite, en dat geldt voor het begrafenisritueel in het bijzonder, geeft de gemeenschap de mogelijkheid van een publieke deelname. Waar velen aan deze rituelen deelnemen, zullen de nabestaanden kracht en troost vinden.

Doden begraven

De afbeeldingen van de Werken van Barmhartigheid zijn zeven glas-in-lood ramen van de Heilige Barbarakerk in Culemborg en de foto's zijn gemaakt door Jan Copier uit Culemborg. De teksten zijn gepubliceerd op de site van de Parochiële Caritas Instelling West Betuwe en zijn hier gepubliceerd met toestemming van bestuur PCI. www.pciwestbetuwe.nl/over-ons/werken-van-barmhartigheid

Ouderenmishandeling, een zorg voor de geloofsgemeenschap?

Dr. Trees Versteegen is diaconaal werker van het aartsbisdom Utrecht

De psalmist bidt in psalm 71: “Wijs mij niet af op mijn oude dag, verlaat mij niet, als mijn krachten bezwijken. Ach, mijn vijanden doelen op mij, ze azen op mij, spannen samen; ze zeggen: ‘God heeft hem verlaten; volg hem, grijp hem, hij heeft geen beschermer’”.

De schrijver is zich bewust van zijn ouderdom. Hij is zich bewust van zijn kwetsbaarheid. Sterker nog, hij weet dat hij belaagd kan worden door wie kwaad met hem willen. Misschien schetst de psalmist wel de situatie en de kenmerken van een oudere die mishandeld kan worden.

Praktijkervaringen

In mijn vorige werk in een parochie kwam op een dag een vrijwilligster naar me toe. Ze bezocht wekelijks een alleenstaande oudere, die niet meer goed ter been was en deed boodschappen voor haar. Het was haar de laatste weken opgefallen, dat telkens als ze kwam, de koelkast helemaal leeg was. Ze had er de betreffende mevrouw naar gevraagd. Zij vertelde dat haar neef en zijn partner de boodschappen mee naar huis namen. In diezelfde week kwam een andere vrijwilligster vertellen dat een oudere mevrouw geldproblemen had. Ze was naar de bank geweest en had daar ontdekt dat haar bankrekening leeg was. Ze begreep er niets van, want ze had geen grote uitgaven gedaan. Voor de eerste situatie kon ik de thuiszorg inschakelen, die de oudere mevrouw dagelijks kwam verzorgen. Deze schakelde vervolgens de politie in. In de andere situatie kon het maatschappelijk werk, met een financiële ondersteuning van de caritas, helpen. Aan beide situaties van ‘ouderenmishandeling’ kwam een einde.

Geen vanzelfsprekend onderwerp

Ouderenmishandeling is geen vanzelfsprekend onderwerp in de kerk. Net als in een burgerlijk bestaan, bemoeien we ons binnen geloofsgemeenschappen niet graag met de privacy van anderen. Bovendien is mishandeling een moeilijk onderwerp om ter sprake te brengen, dat geldt zowel voor het slachtoffer als voor de omgeving. Er rust een taboe op, en het eigene van een taboe is dat je er nu juist niet over spreekt. Over (ouderen) mishandeling bestaan daarnaast specifieke beelden. Ouderen aan wie dat gevraagd werd, dachten bij mishandeling toch meestal aan fysiek geweld, aan blauwe plekken, gebroken ledematen. Er werd niet zo gauw gedacht aan verwaarlozing of financiële uitbuiting. Toch is financiële uitbuiting een van de vragen waarmee de aandacht van de parochie, de bezoekersgroep of de caritas wordt getrokken. Ouderenmishandeling is maatschappelijk nog niet zo lang in beeld. Pas sinds 2015 besteedt de overheid er systematisch aandacht aan en heeft zij een aanpak ontwikkeld door middel van reclamespotjes en voorlichting aan professionals en vrijwilligers. Als de kerken vergrijzen, als het aantal ouderen het aantal jongeren overstijgt, dan zouden we kunnen vermoeden dat mishandeling ook ouderen in een geloofsgemeenschap treft. Het kan hen treffen als slachtoffer en ook als vrijwilligers kunnen parochianen het tegenkomen.

Kenmerken

Bij ouderen en armoede, denken we al snel aan beelden van oude mensen, die slecht gekleed en slecht verzorgd op straat leven. We hebben niet het beeld voor ogen van een van de tantes of ooms, de mevrouw in de straat, of die alleenstaande man op de galerij en we

*Samen naar het loket
omdat het zo lastig is
[Fotograaf: Peter de Bie]*

denken al helemaal niet aan ouderen die in een verzorgings- of verpleegtehuis wonen. Onder hen kunnen zich mensen bevinden die arm zijn, omdat ze vanuit het verleden alleen een AOW als pensioen hebben, of zelfs alleen een onvolledige AOW ontvangen. Ouderen die mishandeld worden, kunnen alle ouderen zijn. Het kunnen mensen dichtbij zijn, die mishandeld worden, en inderdaad, door bekenden. Met mishandeling van ouderen wordt bedoeld dat een bekende of een professional iets doet of nalaat, waardoor een oudere lichamelijk, psychisch of materieel beschadigd wordt. De meest voorkomende vormen zijn psychische en fysieke mishandeling. Het voorbeeld uit de parochie toonde financieel misbruik. Ook verwaarlozing is een veel voorkomende vorm van mishandeling. Bedoeld wordt dan dat iemand bijvoorbeeld niet tijdig wordt gewassen en verschoond, dat maaltijden niet worden gebracht. In een enkele situatie wordt iemand vastgebonden en alleen gelaten. De verhalen zijn legio. Ouderen die alleen worden achter gelaten met een dagelijks tafeltje dekje en verder over geen eten beschikken. Ouderen van wie de rekening geplunderd wordt. Maar ook knippen of slaan van ouderen, omduwen en ongeduldige omgang met hen geldt als mishandeling. Mishandeling treft vrouwen (74%) en mannen (26%). Psychische mishandeling is de meest voorkomende vorm (69%).

Zorgafhankelijk

Het gaat vaak, zo niet altijd, om zorgafhankelijke ouderen. De Nederlandse overheid, en met haar een groot deel van de burgers, heeft ervoor gekozen dat ouderen langer zelfstandig kunnen blijven wonen. In de praktijk betekent dit grotere autonomie voor ouderen. Het betekent daarnaast ook dat bij lichamelijke of geestelijke achteruitgang, wanneer de zorgafhankelijkheid toeneemt, de zorg in eerste

instantie op mantelzorgers terecht komt. Met het afnemen van de zorgondersteuning door de overheid voor ouderen, neemt de belasting van de mantelzorgers toe. Die mantelzorgers zijn vaak partners of kinderen die uit liefde zorgen. Daarnaast verlenen vaak mensen uit de familie- of vriendenkring zorg. De gemeente ondersteunt met aanvullende thuiszorg. Niet alle ouderen hebben een uitgebreid familie- of vriendennetwerk dichtbij. Soms worden mensen daardoor afhankelijk van een enkel familielid. We kennen het filmpje van de overheid wel, waar een vrouw boos de deur uitloopt, een buurvrouw bekommerd binnenloopt en een oudere man gebogen geknield is over zijn gebroken boot. Is de vrouw die wegloupt een professionele verzorgende of misschien een dochter? In elk geval is de man schade aangedaan, en zo te zien is er iets dierbaars door haar gebroken. Het filmpje laat gelukkig veel open. De plegers kunnen professionals zijn, bijvoorbeeld thuiszorg, of slimme pgb-houders, of bekenden: helpende burens, een partner, mantelzorgers, familie, vrienden, etc. Het kunnen inderdaad ongeduldige partners zijn, mannen en vrouwen, die mishandelen, of overbelaste kinderen. De last van de zorg kan soms te veel zijn, het ongeduld is bijna voorstelbaar, en toch vergoelijkt dat de mishandeling niet.

Wie komen ouderenmishandeling in de parochie tegen?

De r.k.-kerk mag dan kleiner worden in omvang, het aantal vrijwilligers slinkt, het pastoraal team wordt kleiner en concentreert zich op kerntaken en gemeenschapsvorming, maar wat gestaag doorgaat is het huisbezoek. Dat kent allerlei vormen. Er zijn rouwgroepen of werkgroepen nabestaanden, die achtergebleven ouderen bezoeken. In vrijwel alle parochies en geloofsgemeenschappen zijn

Ouderen maken mee
dat jongeren op hun geld uit zijn
[Foto: lawsociety.org]

bezoekgroepen die regelmatig of onregelmatig ouderen thuis bezoeken, rondom een verjaardag, of om boodschappen te doen. De caritas krijgt heel af en toe vragen om financieel bij te springen als er een gat in de bankrekening is ontstaan. In alle geloofsgemeenschappen wordt omgezien naar de ouderen. Al deze mensen zouden attent kunnen zijn op ouderenmishandeling.

In een geloofsgemeenschap, in de gelovige traditie, zijn gelovigen geroepen elkaars broeders en zusters te zijn. Het bezoekwerk gebeurt niet als een vorm van hulpverlening, maar als vorm van naastenliefde. De ander is een mens van God, zoals eenieder. Daarin kunnen we elkaar herkennen. Vaak bestaan bezoekersgroepen uit oudere vrijwilligers. In elke parochie waart wel het grapje rond, dat de bezoekers van de bezoekersgroepen vaak nog ouder zijn dan de mensen die bezocht worden. De oudere bezoekers, het zijn meestal vrouwen, zijn kwetsbaar en deinzen vaak terug voor al te ingewikkelde vragen, bang om in een moeilijke situatie verzeild te raken die men niet kan hanteren. Het is dan ook goed om bezoekers te beschermen tegen en te ondersteunen bij al te ingewikkelde situaties.

Vermoeden en signaleren

Vrijwilligers uit bezoekersgroepen kunnen een bijzondere rol vervullen in het signaleren van ouderenmishandeling. Zij zijn zich vaak bewust van hun eigen kwetsbaarheid, signaleren vroegtijdig onveilige situaties en kunnen daarom vertrouwen op hun vermoeden rondom ouderenmishandeling. Natuurlijk zijn zij niet degenen die de situatie moeten of kunnen oplossen. Dat moet vervolgens worden opgepakt door andere vrijwilligers en professionals uit de parochie of professionals uit de wijk of het dorp. Oudere bezoekers kunnen op grond van wie zij zijn

en wat zij doen een vermoeden hebben, en dat met een ander bespreken. Hier ligt mijn inziens de kracht van ouderen in bezoekersgroepen. Zij kunnen op grond van wie zij zijn en wat zij doen, hun eigen gevoeligheid vanwege hun leeftijd, helpen ouderenmishandeling te signaleren.

In de informatie die uitgaat naar vrijwilligers en professionals, voor de benadering van ouderenmishandeling, wordt altijd geadviseerd dat wanneer men een vermoeden heeft, dat eerst bespreekt met iemand anders. Dat kan een collega zijn, een partner, een pastorale beroepskracht, enzovoorts. Met het uitspreken van het vermoeden wordt er geen roddel gezaaid, maar overweegt men met elkaar hardop of de signalen goed worden geïnterpreteerd.

Ja, maar...

Het klinkt gemakkelijk: signaleren, een vermoeden hebben, dat vermoeden bespreken en vervolgens andere hulpverleners inschakelen. In de praktijk zijn er, zeker in een geloofsgemeenschap waar men zorg draagt voor elkaar en elkaar kent, veel andere dynamieken die dat proces bemoeilijken. Vaak is de ongeduldige en hardhandige mantelzorger een bekende, van wie men zich niet kan voorstellen dat hij of zij tot zoiets in staat is. Degenen die het raakt, zij zullen er niet gauw over beginnen: het oudere slachtoffer is soms bang, of neemt de dader in bescherming, of schaamt zich. De 'dader' zal in eerste instantie altijd ontkennen en elke zorg van anderen buiten willen sluiten. Ook hij of zij schaamt zich of heeft onvoldoende in de gaten dat hier grenzen worden overschreden in de omgang met elkaar.

Tussen misbruik en onvermogen

Ik zou onderscheid willen maken tussen ouderen die uit kwaadaardigheid en degenen die uit onvermogen worden mishandeld en

Weinig geld in de beurs
komt voor bij veel ouderen
[Fotograaf: Peter de Bie]

misbruikt. Er zijn mensen die gewin willen halen uit de zorgafhankelijkheid van de ouderen: het binnenhalen van een persoonsgebonden budget op oneigenlijke gronden; het incasseren van AOW en pensioen zonder zorg te geven aan de oudere, het leeghalen van bankrekeningen, het moedwillig isoleren van ouderen van oude bekenden, om de situatie te kunnen camoufleren.

De oorzaak van die mishandeling is van andere aard dan die van de overbelaste mantelzorger, dat betreft immers vaak een liefdevolle relatie. Naasten willen blijven zorgen. Dat doen ze uit vrije wil: "Ik wil zelf voor haar/hem blijven zorgen". Het zijn met name deze mensen die met zorg overbelast zijn, en die vaak uit onvermogen grenzen overschrijden. Er zijn voorbeelden te over: de dementerende partner die iemand nachtenlang wakker houdt, de steeds weer incontinentie partner, het zoveelste telefoontje dat de kraan lekt; herhaald een vraag blijven stellen: het geduld wordt op de proef gesteld en wordt verloren. Ouderenmishandeling is niet goed te praten, maar het menselijk onvermogen is in deze situatie goed voorstelbaar.

In de geloofstraditie proberen we elkaar te zien als kinderen van God. We zien de geloofsgemeenschap, en dat zijn alle mensen, als een gemeenschap van mensen met wie het goed moet gaan. Wordt er iemand mishandeld, dan is de hele geloofsgemeenschap gekwetst. Voelt iemand zich beschaamd uit onvermogen, dan zou eenieder zich beschaamd moeten voelen. We zorgen voor elkaar voor zover we dat kun-

nen, en als het niet meer gaat, zijn er anderen die kunnen bijspringen, dat kan een bezoeker zijn uit de parochie, dat kan ook de overheid zijn, met goede verplegende zorg.

Wat te doen?

Veel parochies hebben via de caritas, de diaconie en het pastoraal team, goede relaties met buurtzorg en maatschappelijk werk. Wanneer iemand een vermoeden heeft van mishandeling is het altijd slim om contact te zoeken met deskundige vrijwilligers of de professionele zorg. Zo heeft de Unie KBO geschoolde vrijwilligers die weten hoe ze kunnen handelen. Als die zorg lokaal niet voorhanden is, is er ook via internet veel informatie en hulp beschikbaar (zie kader).

Maar als de hulp dan is ingeschakeld en op gang is gekomen, is de taak van de geloofsgemeenschap niet geklaard. Blijf dan niet weg en schrik niet terug. Het doel voor de professionele hulpverlening is om de oudere in veiligheid te brengen, lichamelijk, psychisch, materieel. Het doel van een bezoekende vrijwilliger, pastoraal werkende of pastoor is om door middel van bezoek en persoonlijke aandacht te laten weten dat God en Zijn geloofsgemeenschap de oudere niet verlaten hebben.

De psalmist zegt: "Ach, mijn vijanden doelen op mij, ze azen op mij, spannen samen; ze zeggen 'God heeft hem verlaten; volg hem, grijp hem, hij heeft geen beschermer'". Misschien dat de r.k.-geloofsgemeenschappen, ook al is het maar een heel klein beetje, iets kunnen tonen van Gods bescherming.

Dit artikel verscheen eerder in een verkorte versie in *Op Tocht*, het bisdomblad van het aartsbisdom Utrecht

Voor meer informatie: G. Krediet, *Ouderenmishandeling*, Houten 2017.

www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/ouderenmishandeling/aanpak-van-ouderenmishandeling

www.uniekbo.nl/ouderenmishandeling

www.slachtofferwijzer.nl/geweld/ouderenmishandeling

“Door het doen, de concrete hulp, de dienst van liefde maken we die verbinding met geloof”

Het diaconale interview is met **Trees Versteegen**, diaconaal werker en teamleider Diocesane Kerkelijke Caritas Instelling (DKCI) aartsbisdom Utrecht.

Diaconale kijk

Het opgroeien in een katholiek sociaal gezin is voor Trees Versteegen fundamenteel geweest. Vader was gehandicapt en participeerde volop in het maatschappelijk leven. Als jongste kind maakte ze mee hoe hij er op uit trok, bijvoorbeeld om voor weduwen belastingformulieren in te vullen. “Er is niets wat we niet kunnen of leren kunnen, als je maar doorzet. Vader is een levend voorbeeld van iemand die oog en oor heeft voor armoede, gebrek, kwetsbaarheid, noden van mensen. In het gezin en met de familie werd kleding gedeeld door deze door te geven, vooral voor de kinderen. Dit milieu van opgroeien is bepalend geweest voor mijn manier van leven en kijken en de keuzes die ik gemaakt heb in mijn leven.”

Hoe kijk je?

“In het werk bij Z3, op De Zwanenhof in Zenderen is aangesloten bij de missie van de paters Karmelieten en Redemptoristen. Ze richtten hun aandacht op de missie elders in de wereld. Er is in dit project met name veel aandacht uitgegaan naar de ervaringen van arme mensen in Nederland. Armoede wordt door veel mensen vaak niet gezien, terwijl die leefwereld er volop is. Het gaat dus om de manier van kijken. Als je opgroeit in armoede neem je die ervaring mee in je leven. De werkers van Z3 hebben in Twente de methode gevolgd om langdurig te gaan praten met arme mensen: op straat, voor de deur, in huis. Wat betekent het als je uitgesloten wordt of van een uitkering leeft? De gesprek-

ken zijn gevoerd met mannen, vrouwen, echtparen, jongeren, ouderen. Deze verhalen werden verder gebracht in het denken over armoede in de kerken. Dus ook met trainingen voor kerkelijke groepen rond Kerk en Samenleving, Caritas, diaconie. En al doende komen ook andere ervaringen in beeld. Zoals rond huiselijk geweld, en mishandeling. Je stelt je de vraag of je er iets mee moet als kerkelijke beweging of in het pastoraat. En je volgt wat die signalering oplevert. Kijk naar wat mogelijk is vanuit de kerk en handel daarbinnen.”

“Ook in de parochie waar ik werkte, merkten we vanuit onze ervaringen dat er mensen zijn, die zonder voldoende eten moeten

rondkomen. Of gezinnen waarvan het water en de energie zijn afgesloten door schulden. Daar leerden we te zorgen

voor boodschappen en eten rond het week-einde, omdat de voedselbanken soms niet bereikbaar waren. Of luiers en water. Die ervaringen laten me soms kritisch kijken naar de voedselbank, die nu een institutionele voorziening is geworden met intakeprocedures als een soort sociale voorziening van de gemeente. Kijk je nog naar wie iemand is en welke behoefte hij of zij heeft? Je moet altijd zichtbaar maken, signaleren, attenderen wat

je tegen bent gekomen, op anonieme wijze, verhalend. Een pastor of pastoraal werkende moet niet volstaan met de mensen die naar hem of haar toekomen. Het is belangrijk om pastorale antennes te ontwikkelen en te onderhouden door op bezoek te gaan bij mensen en naar hun verhalen te horen. Huisbezoek is de belangrijkste taak van een pastor, zeker ook als je diaconaal wil zijn.”

Diaconie en Caritas

“Het werk vanuit de DKCI bestond natuurlijk al toen ik er kwam. In het aartsbisdom Utrecht zijn er nu vijftig parochies ontstaan en even zo veel Parochiële Caritas Instellingen (PCI's). Die PCI heeft een klein bestuur en een aantal Caritas werkgroepen, die voorheen zelfstandige PCI besturen waren. Die ontwikkeling heeft zichtbaar geleid tot een andere manier van functioneren. De PCI's zijn minder regentesk en meer maatschappelijk gericht gaan functioneren en via

de werkgroepen zijn ze meer betrokken bij allerlei diaconale activiteiten.”

“Natuurlijk is het de vraag hoe diaconie en caritas zich tot elkaar verhouden. Ook in het aartsbisdom zijn diaconale werkgroepen en activiteiten van oudsher vanuit de parochies actief, terwijl de PCI meer bestuurlijk actief is vanuit het beheren van het diaconale geld. Caritas is de dienst van liefde. Liefde of Caritas is een gelovig begrip en de invulling daarvan is belangrijk voor de geloofsgemeenschap. Een beweging als San'Egidio geeft vorm aan liefde door een vriendschap te ontwikkelen met armen. Caritas of liefde is een relationeel begrip, zoals Paus Franciscus niet moe wordt om uit te beelden door de armen te omhelzen. Als we over de inhoudelijke relatie tussen diaconie en caritas nadenken, komen we te spreken

Trees Versteegen is in 1956 geboren in Boxmeer, waar ze opgroeit. Ze volgt het HAVO en de lerarenopleiding Nederlands en Engels in Nijmegen. In 1974 wordt ze lerares Engels aan een MAVO te Oss en vanaf die tijd studeert ze ook naast het betaalde werk. Ze slaagt in 1980 voor de Agogisch Theologische Opleiding (ATO) I en in 1985 voor ATO II. Daarna gaat ze

aan de Katholieke Theologische Hogeschool Utrecht systematische en praktische theologie studeren en slaagt in 1992 cum laude als doctorandus theologie. In 1985 wordt ze theologisch medewerkster bij het project Z3 aan De Zwanenhof in Twente. Later wordt ze bij het Bezinningscentrum staf-medewerkster. Ze volgt tussen 1998 en 1999 een post HBO

management economie en start haar promotie onderzoek bij Prof. Maaïke de Haardt in Nijmegen. In 1998 wordt Trees Versteegen studentenpastor in Amsterdam. In 2001 wordt ze voor de Stichting Joannes Zwijssen in Tilburg leidinggevende voor de pastorale dienst, geestelijke verzorging, thuiszorg, en hospice. In 2007 gaat de stichting op in een grotere zorgorganisatie. In 2008 wordt Trees Versteegen teamleider ad interim en pastoraal werkster voor de diaconie in de Frater Andreas parochie in Tilburg. Ze promoveert op 14 maart 2013 op het proefschrift *Geleefde genade. Een bijdrage aan de theologie van genade vanuit ervaringen van katholieke vrouwen*. In februari 2015 volgt de benoeming in haar huidige functie als teamleider en diaconaal werker DKCI aartsbisdom Utrecht. Het is een levensweg van het combineren van studie en werk.

“Dit milieu van opgroeien is bepalend geweest voor mijn manier van leven en kijken en de keuzes die ik gemaakt heb in mijn leven”

over de armoede nu, het gezicht van armoede, en hoe we daar als geloofsgemeenschap mee om gaan. De parochie heeft als geheel de taak om theorie en praktijk bij elkaar te houden. Als je noden tegenkomt, of verhalen van mishandeling, geweld, taboes in het menselijk omgaan, dan stemt dat tot zowel nadenken, als tot spreken, als tot handelen. Nu we grote parochies gevormd hebben is merkbaar dat de pastorale teams veel werkdruk kennen. En toch is het belangrijk om ondanks die drukte aan huisbezoek te doen om zo de pastorale antenne voor mensen te voeren en overeind te houden. Komend vanuit de kerk ben je geen hulpverlener, maar een gelovig mens die van anderen kan houden. Nu hoeven we de alcoholist die stinkt in de bus niet allemaal te gaan knuffelen. We omhelzen mensen om ons heen niet zomaar. Ook de Paus doet dat niet zomaar. Maar we begrijpen zijn bedoelingen als hij expliciet een voorbeeld geeft. Vrijwilligers diaconie en caritas maken die inhoudelijke verbinding met het geloof en katholiek sociaal denken. Door het doen, de concrete hulp, de dienst van liefde maken we die verbinding met geloof."

Diaconale dienstverlening

"Het team van de DKCI werkers bestaat nu uit vier diaconale werkers, die elk als

werkgebied een eigen regio hebben binnen het aartsbisdom Utrecht. De DKCI is een zelfstandige instelling met zending van de bisschop. De bisschop heeft ons gevraagd om diaconie en caritas te behartigen. De taak is o.a. toezicht houden op de vermogens. Goede caritas betekent niet nu alles snel uit geven en later zien we wel. Vermogens hebben geeft ook verantwoordelijkheid hoe je er mee omgaat, nu en in de toekomst. We denken daarnaast mee met de caritas besturen over wat ze willen, hoe ze omgaan met de werkgroepen, aan welke activiteiten of projecten ze meedoen. We denken mee over het diaconaal besteden van de financiële middelen en dan zijn er verschillen tussen stad en platteland en tussen de regio's: sommige zijn katholiek in de meerderheid, andere zijn katholiek in de minderheid. Oecumene is op het terrein van diaconie en caritas een groot goed en het gaat steeds meer die kant op."

Training, vorming, begeleiding

"We hebben een aanbod van trainingen. Onder andere over armoede, armoede zien, armoede herkennen. We geven training over het Algemeen Reglement Caritas Instelling. We schrijven artikelen in het bisdomblad *OpTocht* en op de sites van DKCI en het aartsbisdom. Elke diaconale werker heeft een eigen regio en onderhoudt daar contact

met de caritasbesturen. We zijn nu bezig met een tevredenheidsonderzoek naar onze activiteiten. Enerzijds vragen we naar de toekomst van de caritas in de parochie. En anderzijds hoe de verdieping is rond noden, zoals armoede, schulden, en wat er op de besturen afkomt. De praktijk is nu dat een PCI bestuur meer werkgroepen heeft, die lokaal het werk doen. Er is zo een groot caritas netwerk ontstaan, dat te zien is als een sociaal netwerk, van waaruit vragen om ondersteuning komen. Dat netwerk ondersteunen we in het eigen functioneren en ook richting verandering."

Bouwstenen voor de toekomst

"Ons project 'Dichterbij' brengt ons dichterbij de vrijwilligers die het werk doen, hun werkszorgen, opdat zij vanuit hun vragen sterker worden met antwoorden. Zoals het zoeken naar meer vrijwilligers, en het aangroeien tot te veel werk. We verdiepen

hoe je in het geloof inspiratie en het werk van diaconie en caritas dichterbij elkaar kan brengen. Het gaat er ons ook om in de parochies en gemeenschappen verbindingen te maken met diaconie, liturgie, catechese, pastoraat. Het gaat er om dat er lokaal iets zichtbaar wordt dat blijvend is. Zo zijn we in samenwerking met het aartsbisdom gestart met de opleiding van diaconale assistenten. Het is een route van twee jaar met aandacht voor theorie en praktijk. De acht mensen kunnen na hun opleiding aangehecht worden aan het pastorale team om zo aan diaconie en caritas te werken. Ze kunnen niet alle taken van een pastor met diaconaal profiel overnemen, maar ze kunnen wel diverse taken waarmaken. Die opleiding van diaconale assistenten is een bouwsteen voor de toekomst."

"Een andere bouwsteen voor de toekomst is de Ariëns Prijs voor Diaconie, die om de drie jaar wordt uitgereikt. De vijfde editie was in het najaar van 2016 met dertig diaconale voorbeeldige initiatieven. Het doel is om

diaconie en caritas in woord en beeld in het zoeklicht van de aandacht te brengen. Iedere keer weer blijkt dat er meer gebeurt dan we weten. De winnaar in 2016 was het Sinterklaasproject in de wijk Malburgen in Arnhem. Het is een voorbeeld van hoe praktische bezorgdheid in de buurt leidt tot initiatieven van hardwerkende vrijwilligers die met hart en ziel veel voor elkaar krijgen. Dit soort projecten heeft kracht van vrijwilligers, die er altijd voor gaan. De reflectie op die activiteiten is te zien als een op weg zijn naar een theologie van doorzettingsvermogen. Daarom is de DKCI betrokken bij deze Ariëns Prijs voor Diaconie."

Dienst van liefde

"Er gebeurt heel veel dienst van liefde in kerken. Dat heeft het recente onderzoek *Armoede in Nederland 2016* naar de diaconale hulp door

"Die opleiding van diaconale assistenten is een bouwsteen voor de toekomst"

kerken ook aangetoond. Er gebeurt veel aan intermenselijke goedheid. Het is belangrijk om die gegevens mee te nemen in discussies over caritas. Ga uit van elkaars goedheid en dat we goed aan elkaar mogen doen. We zijn er om die goedheid met elkaar te helpen ontwakken en levend te houden. Je vindt dat motief van de dienst van liefde verwoord in de eerste Johannes Brief: 'Nu al zijn wij kinderen van God, en wat wij zullen zijn is nog niet verschenen'. Goedheid kan onderbroken worden, zeker, maar ook weer opgepakt. Je kunt jezelf gunnen deel te zijn van de christelijke gemeenschap. Ik ben vaak geroerd door wat mensen oppakken vanuit een zorg of behoefte of nood die ze ervaren of zien. Ze beginnen van onderop en hun enthousiasme is zo groot dat er echt iets ontstaat, waar anderen bij kunnen aansluiten. Bij de initiatieven van die aanjagers van onderop kan diaconie en caritas aansluiten."

Tekst en foto's zijn van Hub Crijns
www.dkci-utrecht.nl

Kerk en Vluchteling Zeeuwsch-Vlaanderen

Niek van Waterschoot is pastoraal werker diaconie in de Elisabeth-parochie en secretaris Kerk en Vluchteling

De Stichting Kerk en Vluchteling Zeeuwsch-Vlaanderen heeft in 2009 de Bisschop Ernst Prijs voor diaconie gewonnen. Onze stichting kreeg de prijs omdat ze een plaatselijke en regionale uitstraling had; samenwerkte in oecumenische verband en met niet-kerkelijke organisaties; innovatief werkte; zorg had voor individuen, groep en samenleving, en gericht stond op de toekomst.

Vooraf

Prachtige lovende woorden uit het juryrapport. We waren er natuurlijk heel blij mee, want we waren nog maar vijf jaar actief. Nu zijn we acht jaar verder. Kerk en Vluchteling is nog steeds actief. Dat is allemaal niet vanzelf gegaan. Successen en teleurstellingen passeren de revue. Het feit dat we werken met vallen en opstaan heeft op geen enkele manier het enthousiasme binnen Kerk en Vluchteling aangevretten. We zoeken nog steeds naar nieuwe wegen om de vluchtelingen in onze regio Zeeuws-Vlaanderen te helpen.

Hieronder maakt u de reis mee in het hele ontwikkelingsproces. Hoe is Kerk en Vluchteling Zeeuwsch-Vlaanderen ontstaan? Wat zijn de doelen van Kerk en Vluchteling en hoe hebben we die bereikt? Hoe hebben de taakgroepen gefunctioneerd? Na enige tijd bleek een heroriëntatie noodzakelijk, die weer zicht opende op de toekomst.

Ontstaan van Kerk en Vluchteling Zeeuwsch-Vlaanderen

In het voorjaar van 2004 ontmoetten dominee Gert van Herk en pastor Niek van Waterschoot elkaar. Ter sprake kwam het onbarmhartige vluchtelingenbeleid van toenmalig minister van Justitie Verdonk. Zij spraken af om deze problematiek meer onder de

aandacht te gaan brengen van hun kerkelijke achterban. Zo zouden kerken de vluchtelingen in de regio beter kunnen ondersteunen. Op 17 mei 2004 werd een bijeenkomst in Terneuzen georganiseerd om (kerkelijke) mensen te interesseren zich actief in te gaan zetten voor de vluchtelingen. De avond werd een groot succes. Daarna is een werkgroep opgericht, die na een jaar een zelfstandige stichting werd. Het oprichten van een stichting was nodig omdat we in het begin een klussendienst hadden opgestart. Om de geldstromen goed te kunnen regelen kozen we voor een aparte stichting. Zo werd de werkgroep een stichtingsbestuur of beter gezegd een werkbestuur. Voor de actie voor het generaal pardon werden bijna 9.000 handtekeningen in Zeeuws-Vlaanderen verzameld. Deze actie gaf Kerk en Vluchteling meteen grote bekendheid in Zeeuwsch-Vlaanderen. De samenwerking tussen de verschillende kerken en met Vluchtelingenwerk, dat veel specifiek juridische kennis inbracht, zorgde voor een stevig fundament onder Kerk en Vluchteling.

Taken van oecumenische stichting Kerk en Vluchteling

In de oorspronkelijke statuten van de stichting staat dat we geïnspireerd door de Bijbel vanuit de kerken vluchtelingen immateriële en materiële steun willen bieden. Alle activiteiten die we ondernemen staan in dat perspectief. Die doelstelling is stevig en in de praktijk moesten we ons beperken vanwege de beschikbare menskracht.

We kozen voor het opzetten van een klussendienst, het opstarten van taallessen, het creëren van ontmoetingsmomenten, en het aanbieden van vieringen en bewustwording in de kerken. Voor elke activiteit vormden we een taakgroep en de leden van het be-

stuur kregen ieder de verantwoordelijkheid over zo'n taakgroep. Ze kregen hulp voor het uitvoerende werk van mensen van buiten het bestuur.

Daarnaast werd een financieel noodfonds gestart en een of twee keer per jaar zorgden we voor een digitale nieuwsbrief. We hebben een website en sinds kort zijn we ook actief op Facebook.

Hoe hebben de taakgroepen gefunctioneerd?

De ene taakgroep bleek meer levensvatbaar dan de andere. Het opzetten van een *klussendienst* is na veel inspanningen niet van de grond gekomen. De belangrijkste reden was dat er geen klussen werden aangeboden. De *taallessen* zijn een groot succes geworden. Tot op de dag van vandaag worden taallessen gegeven. De taakgroep taal heeft een hele ontwikkeling meegemaakt. Al heel snel werd samenwerking gezocht met scholen die al bezig waren met 'huiskamerprojecten', waar taalles werd gegeven. Ook de gemeente Terneuzen werd hierbij betrokken. Er kwamen financiële middelen binnen waarmee lesmateriaal gekocht kon worden. Later werd het lokale bedrijfsleven succesvol benaderd voor sponsoring.

De taakgroep *ontmoeting* heeft vele jaren gedraaid. Het betrof een wekelijkse ontmoetingsochtend voor vrouwen van vluchtelingen en uit andere culturen. De gesprekken gingen over het leven van alledag. Het enthousiasme onder de vrouwen en de vrijwilligers was zeer groot. In relatief korte tijd nam de belangstelling plots af. Veel deelnemende vrouwen vonden betaald werk en konden dus niet meer aanwezig zijn. Door de afnemende deelname zijn de activiteiten van de taakgroep ontmoeting thans voor onbepaalde tijd opgeschort.

De taakgroep *vieringen en bewustwording* heeft in de loop der jaren heel wat avonden georganiseerd en materiaal voor de zondagviering aangeboden aan de plaatselijke kerken. In het kader van bewustwording werden gastsprekers uitgenodigd, werden films vertoond en werden gespreksavonden georganiseerd. In de laatste jaren werden de activiteiten van deze taakgroep minder

frequent. De personele bezetting speelde hier een belangrijke rol in.

Heroriëntatie

In de loop van de jaren veranderde ook de problematiek van de vluchtelingen. Vluchtelingen vestigden zich steeds meer in de regio en de kwestie van de integratie kwam meer voorop te staan in het beleid dat de stichting wilde uitvoeren. We zochten contact met de drie gemeenten in Zeeuws-Vlaanderen om te bekijken hoe we samen konden werken aan een betere integratie van vluchtelingen in de lokale samenleving. Met twee van de drie gemeenten hebben we ook daadwerkelijk een gesprek gevoerd. Het heeft onze stichting niet de uitkomsten opgeleverd die we verwacht hadden. Slechts één gemeente verwees ons door naar de buurt- en wijkhuizen om daar integratieprojecten op te starten. Dat bleek een moeizame weg. In de buurt- en wijkhuizen gebeurt al heel veel op het gebied van integratie. Op dit moment willen we bekijken of we integratieprojecten via deze weg willen doorzetten.

Hoe ziet de toekomst van Kerk en Vluchteling Zeeuwsch-Vlaanderen eruit?

Het bestuur werkt op dit moment aan een nieuw werkplan, dat uit te voeren is met beperkte menskracht. We willen de komende jaren drie soorten activiteiten breed inzetten in Zeeuws-Vlaanderen. Het gaat om *bewustwording* (film, gastspreker), *ontmoetingsmomenten* (maaltijden, gespreksavonden) en *pr-activiteiten* (presentie bij zondagviering, ontwikkelen van eigen promotie-film). Onze streek Zeeuws-Vlaanderen kent drie regio's. Het is de bedoeling dat er een driejaarlijkse cyclus wordt opgezet, zodat we lokaal bijna iedere maand (behalve januari, juli en augustus) een keer in een regio aanwezig zijn. We hopen op deze manier de situaties waarin de vluchtelingen verkeren onder de aandacht te houden van alle Zeeuws Vlamingen.

www.stichtingkenv.nl
niekvanwaterschoot@eparochie.nl

Arm(en)bestuur in Limburg

Onbekend, maar wel bemind (zeker in de huidige tijd)!

Hub Vossen is Aalmoezenier van Sociale Werken Bisdom Roermond

Zoals elders in Nederland zijn ook in Limburg altijd arm(en)besturen verbonden geweest aan parochies en dekenaten. De oudere Arm(en)besturen hebben vaak een vermogen verworven. Op dit vermogen konden parochianen een beroep doen wanneer zij financieel of anderszins in de problemen kwamen.

Armbestuur overbodig

Na het Tweede Vaticaanse Concilie werd in Nederland uitgebreid gesproken over de diaconale rol van de kerk. Zo ook in Limburg. De discussie werd mede in gang gezet door de komst van sociale wetgeving in Nederland, waarbij de overheid de zorg voor sociaal-maatschappelijke vragen overnam en regelde. In de Nederlandse bisdommen werden begin jaren '70 de lokale R.K. Arm(en)besturen omgezet in Parochiële Charitas Instellingen (PCI). In het bisdom Roermond gebeurde dat niet door de visie van de toenmalige bisschop Gijzen. Hij zag geen rol meer weggelegd voor de diaconale en maatschappelijke taak van de kerk. In deze jaren ontstonden in het bisdom behoorlijk veel spanningen. Dit was ook te merken bij de vele lokale arm(en)besturen, die uiteindelijk een eigen weg gingen. Gaandeweg werd de band met parochie of dekenaat op veel plaatsen losser. Nieuwe bestuursleden werden niet meer met goedkeuring van het bisdom benoemd. Wel bleven zij hun activiteiten uitvoeren. Maar mede door de rol die de overheid op het sociale vlak door de komst van de sociale wetgeving overgenomen had, veranderde het bestedingspatroon. Bij veel Arm(en)besturen kwamen geen vragen om hulp meer

binnen. Menig R.K. Arm(en)bestuur ging een slapend bestaan leiden.

Hernieuwde caritas rol

Met de komst van Mgr. Wiertz in 1993 werden langzaam aan de banden met de R.K. Arm(en)besturen weer opgepakt. De meeste contacten kwamen moeizaam tot stand. De lokale arm(en)besturen wilden hun eigen 'verworven' zelfstandigheid graag behouden en waren beducht voor de inkijk van het bisdom. Langzaam werden hernieuwde contacten met het bisdom, alsmede in de lokale samenleving opgebouwd. Zeker in de laatste jaren hebben de meeste R.K. Arm(en)besturen een duidelijke en eigen plek in de lokale samenleving ingenomen. Deze hernieuwde rol is m.n. tot stand gekomen door de veranderende houding van een terugtrekkende overheid. Steeds vaker komen hulpvragen bij de Arm(en)besturen terecht. Daarnaast zijn de besturen zich opnieuw gaan oriënteren op de rol die zij in de huidige snel veranderende samenleving hebben. Een van die besturen is het R.K. Armbestuur uit Sittard. De ontwikkeling die zij doormaakten is exemplarisch voor de Arm(en)besturen in het bisdom Roermond.

Het R.K. Armbestuur Sittard

Armoede is ook in Sittard een begrip van alle tijden. Ook hier is de houding van en naar armen door de eeuwen heen veranderd. Al in 1299 wordt er in Sittard melding gemaakt van een gasthuis voor de opvang van zieken, armen en daklozen. Rond 1800 lezen we dat een groot gedeelte van de Sittardse bevolking afhankelijk is van bijstand. Tot aan de Franse tijd hielden de toenmalige parochies zich

grotendeels beziggehouden met armenzorg, en in 1822 werd een Burgerlijk Armbestuur opgericht. In 1854 werd door de komst van de Armenwet de verantwoording weer teruggelegd bij parochie. In de archieven is dan terug te lezen dat de pastoor van de Sittardse parochie vanaf dan beschikt over een fonds voor stille armen. Het R.K. Armbestuur gaf in deze dagen hulp in de vorm van brood, kolen en geld. Hulp die tot ver in de twintigste eeuw van groot belang bleek voor een grote groep mensen uit de Sittardse samenleving. In 1916 formuleerde het toenmalig R.K. Armbestuur haar doel als volgt: 'Het Rooms Katholiek Armbestuur te Sittard is een bijzondere vereniging van weldadigheid, uitsluitend bestemd tot een voortdurende verzorging van R.K.-behoeftegen en staande onder toezicht van de bisschop van Roermond' (Artikel 1 van de statuten, 1916). Het bestuur stond toen nog uitdrukkelijk onder toezicht van de bisschop van Roermond.

Eigenstandige rol

In de jaren '70 werd dit 'onder toezicht staan van de bisschop van Roermond' ook in Sittard los gelaten. Het toenmalige bestuur ging heel vrij om met deze bepaling, en ook vanuit het bisdom kwam in die jaren geen of weinig reactie. Na de komst van Mgr. Wiertz in 1993 werd door het bestuur van dit R.K. Armbestuur nog lang argwanend naar het bisdom gekeken. Men bepaalde een eigen lijn. Er was geen verantwoording naar het bisdom en ook in het toekennen van ondersteuning werd kritisch gekeken naar de achtergronden van de aanvraag. In de afgelopen jaren zijn de contacten met het bisdom en lokale parochies weer duidelijk genormaliseerd. Inmiddels wordt de jaarrekening ook weer bij het bisdom aangeboden. Wel heeft men nog uitdrukkelijk een zelfstandige positie en is er geen officiële band met parochie en bisdom. In 2014 formuleerde het huidige bestuur haar doel als volgt: 'Het Rooms Katholiek Armbestuur Sittard stelt zich ten doel om door middel van donaties financiële nood te lenigen bij natuurlijke personen en bij hoge uitzondering, dit ter beoordeling

van het voltallige bestuur, rechtspersonen, teneinde op eenmalige en structurele wijze een helpende hand in deze financiële nood te bieden.'

Werkkapitaal van het R.K. Armbestuur Sittard

Het Sittardse R.K. Armbestuur kan momenteel werken vanuit een behoorlijke reserve, die in het verleden opgebouwd is uit erfenissen, legaten en donaties. Men heeft bepaald dat het totale kapitaal in stand gehouden moet worden en uitgaven gedaan kunnen worden uit de opbrengsten van dit kapitaal. Zo wordt nu per kalenderjaar een limiet vastgesteld. Met dit jaarlijks vastgesteld bedrag worden mensen in Sittard geholpen. Het gaat daarbij vaak om individuele noden. Het bestuur vindt het belangrijk dat aanvragers naast de financiële hulp ook daadwerkelijk samen met anderen gaan kijken en werken aan hun problemen. Veel aanvragen komen momenteel binnen via intermediairs vanuit het welzijnswerk en pastores. Financiële ondersteuning is van belang, als vervolgens ook daadwerkelijk en concreet gekeken wordt naar de problemen en hulp gezocht wordt om uit de problemen te komen.

Samenwerking

Naast het R.K. Armbestuur zijn er in Sittard nog een groot aantal, vaak ook kerkelijke, fondsen actief. Veel van deze fondsen wisten tot voor kort niet of nauwelijks van elkaars bestaan. Enkele jaren geleden zijn al deze lokale fondsen aangeschreven en is gekeken naar elkaars doelen en werkwijzen. Momenteel wordt de samenwerking in de Westelijke Mijnstreek uitdrukkelijk opgezocht, waarbij iedereen de eigen verantwoordelijkheid zal behouden. De samenwerking laat zien dat er gericht hulp verleend kan worden, en tevens gericht vragen gesteld aan (lokale)overheden.

http://www.rk-kerken-sittard.nl/?page_id=741

Armoedebestrijding Oldenzaal

“Meer geloven op één kussen”

Ina van de Bunt-Koster is oud diaconaal werker en missiesecretaris aartsbisdom Utrecht

Het motto ‘Armoede, de schaamte voorbij!’ motiveerde in 2013 de nieuwe bestuurders van de PCI Plechelmus in het zoeken naar nieuwe wegen om de armoedeproblemen te kunnen oppakken.

Oldenzaal kent ruim 32.000 inwoners. “Het te besteden budget was niet meer voldoende”, vertellen Jan Gunst en Bennie Oude Maatman van de Parochiële Caritas Instelling, rond de ontstaansgeschiedenis van de nieuwe stichting Armoedebestrijding Oldenzaal. “Er bestond reeds een samenwerking met de protestante diaconie van de Hofkerk en de Vincentius Vereniging. De PCI klopte als fondsenwerver bij de plaatselijke serviceclubs aan om ondersteuning.

We kregen te horen dat ze geen geld gaven aan afzonderlijke geloofsrichtingen.”

Op weg naar een interkerkelijk initiatief

Deze afwijzing vormde de start voor een nieuw initiatief. Men besloot tot een samenwerking met andere geloven om de armoede te bestrijden in Oldenzaal. De Fatih Moskee en de Syrisch Orthodoxe gemeenschap werden benaderd met de vraag om samen de focus te richten op armoedebestrijding. “Dit is makkelijker gezegd dan gedaan. Het kost tijd om op een verantwoorde wijze met regelmatige terugkoppeling een goed draagvlak te creëren voor dit initiatief. Zowel in de gemeenschap van de Fatih Moskee als in de gemeenschap van de Syrisch Orthodoxe kerk is men gewend om de problemen binnen de muren van de eigen gemeenschap op te lossen. Vooral de oudere generatie - en dit gaat dwars door alle culturen heen - houdt er niet

van om de ‘vuile was’ buiten te hangen. Jonge mensen worden hierdoor minder gehinderd en kunnen anders omgaan met de schaamte rond armoede.”

Stichting Armoedebestrijding

In september 2015 zag de stichting armoedebestrijding in Oldenzaal het licht. De stichting bestaat uit vijf levensbeschouwelijke participanten: de Caritas (Plechelmusparochie), diaconie (Hofkerk), Fatih-moskee, Syrisch Orthodoxe kerk en de Vincentius Vereniging, die de dienst aan de ander hoog in het vaandel hebben staan. Ze vinden

elkaar als een probleem, de nood, de hulpvraag te groot is voor de afzonderlijke budgetten. Deze samenwerking vormt tegelijk een teken van

verbondenheid, dat dwars door tegenstellingen van geloof en nationaliteit heen loopt. Binnen de stichting is er een bestuur met leden uit alle denominaties, en daarnaast doen twee werkgroepen het uitvoerende werk: de werkgroep Intake en de werkgroep PR. De werkgroep Intake pakt de hulpvraag op en draagt zorg voor een snelle afwikkeling van zaken. Er zijn goede contacten met het sociaal cultureel werk, met de gemeente en andere organisaties, die zich met armoedebestrijding bezig houden. Er kan snel gewerkt worden. Inmiddels nemen in Oldenzaal al deze organisaties ook een kijkje in elkaars keuken. Zo raakt iedereen bekend met elkaars specifieke taken en deskundigheden, waardoor de lijntjes kort worden binnen dit netwerk. Een hulpvrager hoeft dan ook niet bij iedereen met de billen bloot. Als mensen en hun situatie bekend zijn via de overheid, het wijkwerk, of de voedselbank is er geen nieuwe weging meer.

“We gaan uit van het goede in iedere mens”

Het bestuur van de Stichting Armoedebestrijding Oldenzaal
[Fotograaf: onbekend]

Hulp geven aan mensen in nood

In de nieuwe stichting en vanuit de PCI is het vertrouwen in ieder mens uitgangspunt van handelen. “We gaan uit van het goede in iedere mens en dan nemen we op de koop toe, dat we bij een enkele te goed van vertrouwen zijn geweest”. Tegelijkertijd is de stichting geen flappentap. De secretaris beheert een dossier van hulpverlening waarbij geheimhouding gegarandeerd is. Zo kan men draaideuracties voorkomen.

Aan welke hulp kunnen we denken? Een gezin met een moeder met een dodelijke ziekte kan een weekje op vakantie. Een fiets of een laptop voor kinderen, die in armoede opgroeien. Hulp bij het verwerven van paspoorten voor vluchtelinggezinnen.

Werkgroep Public Relations

De stichting wenst duidelijk zichtbaar te zijn in Oldenzaal. Het gaat erom dat zoveel mogelijk mensen deze vorm van hulpverlening kunnen vinden, en dat sponsors het werk financieel kunnen ondersteunen. Inmiddels heeft de serviceclub Kiwanis een bedrag toegezegd voor de hulp aan kinderen die opgroeien in armoede. De werkgroep maakt ook dankbaar gebruik van de website: Meedoen in Oldenzaal.

Zoeken naar humane regels

Hulpverlening staat hoog in het vaandel. De betrokken partijen bij de nieuwe stichting blijven ook alert op de protocollen en regel-

geving, die soms een humane oplossing hinderen. Ze willen niet als gemakkelijk afvalputje te boek staan. Zij kaarten daarom problemen, die zij signaleren, aan bij de sociaal-culturele en gemeentelijke diensten. Voor de communicatie is het gemakkelijk dat een raadslid lid van de werkgroep is. Het vrijwilligerswerk draait om mensen en niet om papier dat geduldig ligt. De motivatie van de vrijwilligers klinkt kort en krachtig. “Het is normaal om iets voor anderen te doen, daar waar je wat kunt doen. Deze dienstbaarheid is een instelling, die ik heb meegekregen van thuis uit. Het zorgen voor een ander hoort erbij”. Natuurlijk is er aandacht voor de inbedding in de parochie. “We weten elkaar te vinden indien dit nodig is. Je doet wat je moet doen!”. Het voorbeeldige van dit project bleek op de landelijk diaconale dag van de Protestantse Kerk in Nederland (PKN) in november 2015. “Er was grote belangstelling en waardering voor ons initiatief, waar niet alleen armoedebestrijding centraal staat, maar waar ook over grenzen van religie en cultuur heen gestapt wordt. Het motiveert iedereen om op de ingeslagen weg enthousiast verder te gaan.”

Eerder gepubliceerd in: ‘Ik zal er zijn voor jou’, Ariëns Prijs voor Diaconie 2016, pag. 68-69
www.facebook.com/Stichting-Armoedebestrijding-Oldenzaal-488211821367667/
www.meedoeninoldenzaal.nl/

Consuminderhuis Landgraaf wint Dr. Poelsprijs 2017

Hub Vossen is Aalmoezenier van Sociale Werken Bisdom Roermond

Het Consuminderhuis Landgraaf heeft de Dr. Poelsprijs 2017 gewonnen. Dit is een stimuleringsprijs voor projecten in Limburg op het gebied van diaconie en sociaal-maatschappelijk werk. De prijs werd donderdag 1 juni in Abdij Rolduc uitgereikt door bisschop Frans Wiertz en gouverneur Theo Bovens.

Volgens de jury heeft het Consuminderhuis de prijs verdiend, omdat het initiatief zich al tien jaar inzet voor het vergroten van zelfredzaamheid en het versterken van eigenwaarde van mensen met een laag inkomen én tegelijkertijd een belangrijke bijdrage levert aan een duurzame samenleving. De winnaar werd gekozen uit 21 projecten die voor de Dr. Poelsprijs waren aangemeld. Andere prijzen en eervolle vermeldingen gingen naar de Vrienden van Pieterke uit Eijsden, het kunstproject voor mensen met Alzheimer uit Venlo en het project Noaberkids van de Vereniging Noabertzorgpunt uit Roggel. De Dr. Poelsprijs is vernoemd naar Mgr. Henri Poels, de eerste hoofdaalmoezenier van de arbeid in het bisdom Roermond. De prijs bestaat uit een beeldje en een geldbedrag.

Consuminderhuis Landgraaf

Het Consuminderhuis in Landgraaf kent inmiddels een lange geschiedenis. Ruim 10 jaar geleden hield Annemiek van Deursen, grote kracht achter het Consuminderhuis, zich bezig met de vraag hoe minima, voor wie elke maand een week te lang duurt, die week steeds weer moesten overbruggen. Aan de andere kant zag zij de vele reclames waarin mensen uitgenodigd werden tot kopen. Waarin ouders opgeroepen werden om hun kinderen een beter leven te geven door verwennerijen. Het kopen van merk-kleding, de nieuwste mobiele telefoons en een breedbeeld-tv de norm lijkt te zijn. Als je mee

kunt doen, dan hoor je erbij! En als er geen geld is, dan is er altijd nog de mogelijkheid om te lenen. Annemiek van Deursen zag ook dat de tijden voor veel mensen in haar omgeving slechter werden. "Verlies van een baan leidde vaak absoluut niet tot een nieuwe werkplek elders. Maar naast het verlies van werk zijn er legio andere oorzaken te benoemen waardoor mensen in problemen komen: tweeverdieners met een hoge hypotheek en één baan valt weg; een relatie wordt beëindigd of een partner overlijdt, met als gevolg verkoop van het huis met een restschuld. Of de hoge huur die niet meer is op te brengen in je eentje. Als je dan te lang hebt gewacht en de keukenkastjes leeg zijn, dan is de weg naar hulp moeilijk. Maar waar moet je zijn om concrete hulp te krijgen, zonder dat je met je hele hebben en houden op tafel moet leggen? Je verhaal van ellende en zorgen wordt door een vreemde aangehoord, in dossiers gestopt zonder dat je daadwerkelijk meteen hulp krijgt. Terwijl de problemen zich intussen opstapelen. Hoe moet je dan verder als je radeloos en vol schaamte bent?"

Torenhoge schulden

Annemiek zag meniggeen zo de bijstand in rollen met torenhoge schulden. "Vaak wisten mensen niet met die nieuwe en pijnlijke situatie om te gaan. Wisten zij niet goed de tering naar de nering te zetten, zuiniger te leven in een maatschappij waar men dag-in-dag-uit verleid wordt door de vele reclames om maar zoveel mogelijk te kopen. Daar heb je immers recht op! Terwijl mensen in hun veranderde leven net een andere omslag moeten maken. Moeten leren budgetteren en zicht krijgen en houden op hun inkomsten en uitgaven." Ze ging op zoek naar oplossingen voor de problemen waar zoveel mensen in die crisis jaren tegaan aan liepen. Hoe kunnen mensen leren om te consuminderen, leren om grip op geld en

Annemiek van Deursen (links) en Jozé Schlösser, assistent coördinator met kunstwerk Dr Poelsprijs, bloemen en cheque

[Fotograaf: M. Bemelmans Bisdom Roermond]

leven te krijgen? Om zuiniger te zijn? En dan niet alleen omdat het goed is voor de eigen portemonnee, maar ook voor de gezondheid en het milieu.

De eerste consuminderkring

Eind 2006 startte zij vanuit haar eigen huis een consuminderkring. In die eerste kring zaten voldoende mensen die graag wilde consuminderen. "Deze mensen deden dat echter vanuit overtuiging en hoorden eigenlijk niet tot de doelgroep waar consuminderen juist belangrijk voor was. Mensen in stille armoede en met schulden door wel of niet verwijtbare schuld."

In samenwerking met de welzijnsorganisatie WELSUN zaten in de tweede en volgende groepen mensen uit de beoogde doelgroep. Het huis van Annemiek van Deursen werd een plek van ontmoeting. En ook een plek waar mensen bruikbare spullen kwamen brengen en anderen dankbaar deze spullen meenamen.

Deeleconomie

De deeleconomie in het klein kreeg vorm in een gewone huiskamer in Landgraaf. Maar al snel werd deze huiskamer te klein. Met hulp van een woningbouwvereniging kwam er een groter pand en was het eerste Consuminderhuis in Nederland een feit. Op deze nieuwe plek groeide het gedachtengoed verder en is het momenteel niet meer weg te denken uit onze samenleving. Onder vele namen zien we dat in allerlei dorpen en steden deze deeleconomie vorm heeft gekregen. Op de ene plek noemt men het een weggeefwinkel, op de andere een ruilwinkel. Maar voor alle plekken is de filosofie vaak hetzelfde: je moet iets doen

voor wat je krijgt. Voor wat hoort wat! Er worden tegenprestaties gevraagd. Annemiek van Deursen:

"Degene die spullen nodig heeft en krijgt wordt gevraagd deel te nemen aan een consuminderkring en/of vrijwilliger te worden. Elke vrijwilliger of kringlid krijgt via WELSUN een pasje waarmee hij/zij spullen die in het huis aanwezig zijn, naar behoefte gratis mee kan nemen. Alles is gratis maar niet voor niets. Op die manier, zo is de gedachte, leren ze meer te doen met minder geld. We leren mensen hoe zelf wasmiddel te maken en in kookworkshops hoe je basisvoedsel klaar kunt maken. Hoe makkelijk is het niet om zelf je kleding te verstellen en groenten te telen in je eigen of een volkstuin. In feite geven we niet alleen een tafel, stoel, bed en voedsel, maar ook de vaardigheden om te werken aan je eigenwaarde. Om weer trots te zijn op jezelf om wat je zelf doet. Iedereen - hoe oud of ziek ook - kan nog wel iets doen. En door elkaar te ondersteunen zijn we sterk."

Consuminderhuizen

Inmiddels zijn in veel steden al verschillende vormen van consuminderhuizen aanwezig. Maar eigenlijk zou in elke stad en/of dorp in Nederland een consuminderhuis moeten staan. Een huis waar mensen overvloedige spullen heen kunnen brengen, waar mensen die het minder hebben gebruik van kunnen maken. Waar mensen samen leren meer te doen met minder. In Parkstad is het tweede consuminderhuis al een feit. Voor nieuwe initiatieven is er een draaibek beschikbaar.

www.consuminderhuisparkstad.nl
Boekje *De kracht van verbondenheid* met alle initiatieven is te downloaden op:
www.limburgsdiacoonfonds.nl

Geschiedenis van de diaconie en caritas

Dit historisch overzicht is ontleend aan
Kadernota Diaconie Aartsbisdom Utrecht, november 2005

In het Nieuwe Testament wordt het woord *diakonia* (dienst) heel breed gebruikt voor alle dienstwerk binnen de Kerk. Het uitgangspunt ligt in het leven van Jezus Christus: zijn leven in daad en woord als **diaconie: niet gekomen om gediend te worden, maar om te dienen.**

De Kerk in de eerste eeuwen

Diaconie krijgt al snel meer concrete betekenissen, bijvoorbeeld de collectes voor arme christelijke gemeenten en de zorg voor armen, weduwen en wezen. Daarvoor worden diakens gewijd (Handelingen 6,1-7). Deze diakens blijken later ook volop geloofsverkondigers te zijn. Geloven is een kwestie van woord en daad. Als er bisschoppen komen, krijgt het dienstwerk voor de armen een belangrijke plaats. Als *vader der armen* zorgt de bisschop voor een goede diaconale organisatie. Als *advocaat van de armen* komt hij voor hen op. Als opzichter van het kerkelijk bezit is hij *beheerder van het erfdeel van de armen*: het vierde deel van het kerkelijk bezit dat aan armen ten goede komt. Bij de uitvoering van al deze taken krijgt de bisschop hulp van het *college van diakens*: een tweede kring van medewerkers naast de priesters.

De Middeleeuwen: de werken van barmhartigheid

Uit verhalen en schilderijen van de Middeleeuwen kennen we de zeven *werken van barmhartigheid*. Zes daarvan gaan terug op Matteüs 25: die honger heeft te eten geven, wie dorst heeft te drinken geven, vreemdelingen opnemen, naakten kleden, zieken en gevangenen bezoeken. In 1207 heeft Paus Innocentius III daar als zevende aan toegevoegd: de doden begraven (Tobit 1,17-18).

De Moderne tijd: Rerum novarum en Alphons Ariëns

Toen er ten gevolge van de industrialisatie grote armoede ontstond onder de arbeiders in Europa, heeft Paus Leo XIII met zijn encycliek *Rerum novarum* (1891) een grote impuls gegeven tot een eigentijds sociaal denken in de Kerk. Inzet voor gerechtigheid en de bestrijding van armoede en de gevolgen daarvan, werden in het middelpunt geplaatst. Overal in Europa ontstonden Katholieke arbeidersbewegingen. In ons land, en speciaal in het aartsbisdom Utrecht, werkte de priester Alphons Ariëns helemaal in de lijn van Leo XIII. Zo werd Ariëns de pionier van de verbetering van het lot van de arbeiders en hun gezinnen.

Caritas en Parochiële Caritas Instelling

In 1853 werd in Nederland de bisschoppelijke hiërarchie hersteld en werd de Nederlandse Rooms-Katholieke Kerk weer 'een normale Kerk'. Daar hoorde vanzelfsprekend ook de caritas (liefdadigheid) bij. Toen de regering in 1854 met de eerste *Armenwet* kwam, reageerden de bisschoppen daar onmiddellijk op met hun *Algemeen Reglement voor de besturen der parochiale en andere katholieke instellingen van liefdadigheid*. Alle parochiële instellingen en activiteiten voor liefdadigheid vielen voortaan onder de zeggenschap van een eigen door de bisschop benoemd bestuur. Dit bestuur was onafhankelijk van het parochiebestuur, beschikte over eigen geldmiddelen en was alleen aan de bisschop verantwoording schuldig. Ook alle niet-parochiële instellingen voor liefdadigheid, zoals ziekenhuizen, vielen voortaan onder bisschoppelijk toezicht. Naar de overtuiging van de bisschoppen vloeiende liefdadigheid automatisch voort uit de zending van de Kerk.

In 1963 kwam de regering met de *Algemene Bijstandswet*: de burgerlijke overheid nam de

zorg op zich voor iedere Nederlandse burger die zelf niet over voldoende middelen van bestaan beschikt. De bisschoppen reageerden op de nieuwe situatie met het *Algemeen Reglement voor de Parochiële Caritas-instelling* (PCI). Het bisschoppelijk toezicht op het terrein van de caritas beperkt zich voortaan tot de parochiële activiteiten en initiatieven van het bisdom. 'Onder caritas wordt verstaan: Het vanuit christelijke overtuiging gestalte geven aan de opdracht van de Kerk om dienstbaar te zijn aan de samenleving door aandacht te wijden aan de concrete noden en behoeften van personen en groepen van personen en daardoor bij te dragen aan het bevorderen van sociale rechtvaardigheid' (1963).

In reactie op nieuwe ontwikkelingen in de parochiële organisatie komen de bisschoppen in 1991 met een nieuw *Algemeen Reglement voor het bestuur van een (inter)Parochiële Caritasinstelling in de Nederlandse R.K. Kerkprovincie*. De omschrijving van caritas werd gehandhaafd. De bisschoppen benadrukten dat de PCI haar beleid moet voeren in goede samenspraak met de parochie (pastoor en parochiebestuur).

Een nieuw woord: Diaconie

Tot ongeveer 1960 was het woord 'diaconie' in Nederland een typisch protestants woord en in de katholieke wereld nagenoeg onbekend. In de jaren zestig en zeventig van de twintigste eeuw kwam in de Kerk de maatschappelijke taak van de christen opnieuw onder de aandacht, onder invloed van maatschappijkritische stromingen, emancipatiebewegingen, de vredesbeweging, groeiende belangstelling voor ontwikkelingsproblematiek. We zien een grote verruiming van het veld van de diaconie. Er ontstonden werkgroepen Kerk & Samenleving, Missie, Ontwikkeling en Vrede (MOV) en Kerk & Werk. Dit hele veld kreeg de naam 'diaconie'. '(Parochiële) Diaconie is allerlei manieren waarop groepen van christenen (waaronder parochies) zich solidariseren met mensen in nood en/of (mee)werken aan het oplossen van maatschappelijke problemen' (LPO, 1987). In aansluiting hierop wordt vaak als omschrijving gegeven: 'Diaconie is de christelijke dienst van zorg, strijd/verzet en solidariteit ten dienste van mensen in nood.' Vanwege het besef dat veel lijden en nood mede het gevolg is van

Sint Maarten is patroon van veel kerken en parochies, hier van de Dom in Utrecht, als symbool voor de caritas
[Fotograaf: Hub Crijns]

menselijk onrecht komt hier een nieuw kernwoord naar voren als onderdeel van diaconie: 'gerechtigheid' als aanvulling en correctie op de oude woorden barmhartigheid, caritas en liefdadigheid.

Diaconie en caritas in de heilige Lebuinus parochie

Bij het ontstaan van de Lebuinusparochie rond Deventer en de fusie van de verschillende 'caritassen' in Zuidwest-Salland is gekozen voor het samen optrekken van diaconie en caritas. Het nieuwe PCI-bestuur bestrijkt in samenwerking met het pastoraal team het gehele gebied van de diaconie. Het bestuur maakt beleid, ondersteunt en faciliteert de vele diaconale werkgroepen in onze parochie. De PCI van de H. Lebuinusparochie werkt vanuit de christelijke overtuiging aan het begeleiden, ondersteunen en inspireren van hulpbehoevenden in de samenleving die zonder onderscheid des persoons, niet zelfstandig of met behulp van de daartoe geëigende instanties hun eigen leefsituatie een menswaardig perspectief kunnen geven. Caritas biedt solidariteit met mensen die het (financieel) moeilijk hebben en is mede het diaconale gezicht van de parochie. In de praktijk blijkt dat de bestaande regelgeving vanuit de overheid niet altijd toereikend is. Ook raken mensen om andere redenen in de problemen. De PCI probeert hiervoor een vangnet te zijn. De PCI biedt hulp bij het oplossen van materiële problemen door middel van een directe financiële ondersteuning en het verwijzen naar hulpverlenende instanties.

www.heiligelebuinus.nl/pci/geschiedenis
pci@heiligelebuinus.nl

Vrijwilligerswerk als moreel kapitaal

Guus Timmerman is werkzaam als zorgethicus en kwalitatief onderzoeker voor de Stichting Presentie

Als alles uiteindelijk om geld draait, hoe zit het dan met vrijwilligerswerk? Er zijn in Nederland zo'n vijf tot zes miljoen mensen die gemiddeld twee tot vier uur per week vrijwilligerswerk doen.

Stel dat we hun voor dat werk 11 euro per uur zouden betalen, iets boven het minimum uurloon, dan zou het gaan om een bedrag van zes tot veertien miljard euro. Een indrukwekkend bedrag, een tot twee procent van het bruto binnenlands product. Maar wat hebben we daarmee gezegd over de waarde van vrijwilligerswerk? En wat helpt dat bij het verantwoorden van de financiering van vrijwilligerswerk, maatjesprojecten, mantelzorgondersteuning, enzovoort? Vrijwilligerswerk wordt in Nederland het meest gedaan door ouders met jonge kinderen: op school, voor een sportvereniging of in de buurt. Los van vrijwilligerswerk dat met de eigen kinderen te maken heeft, doen vooral ouderen, hoger opgeleiden en mensen met een kerkelijke achtergrond vrijwilligerswerk. Het meeste vrijwilligerswerk wordt in sportverenigingen gedaan. Daarnaast zijn de verzorging, scholen, levensbeschouwelijke organisaties en jeugdwerk populair.

Overheidsbeleid

Mensen doen vrijwilligerswerk om allerlei redenen. Om er iets van te leren, om andere mensen te helpen, om het gevoel te hebben ertoe te doen, ter afleiding of omdat het goed staat op je CV. De laatste jaren stimuleert de overheid mensen om vrijwilligerswerk te doen. Bijvoorbeeld door de, inmiddels weer afgeschafte, verplichte maatschappelijke stage voor scholieren. Niet zo direct verplichtend, maar wel vrij dwingend is het beroep van de overheid op mensen om informele hulp en mantelzorg te verlenen aan familie,

vrienden en buurtgenoten. De overheid doet dat weliswaar met een beroep op de 'participatiesamenleving' of de 'zorgzame samenleving', maar het gebeurt in het kader van bezuinigingen, (opgelegde) begrotingsdiscipline en een terugtrekkende overheid.

Financieel-fysiek kapitaal

In een dergelijk financieel kader worden vrijwilligers tot gratis arbeidskrachten. Theoretisch gezegd: het gaat de overheid om vrijwilligerswerk als 'financieel-fysiek kapitaal'. Het gaat om de inzet van vrijwilligers in termen van geld, tijd, menskracht, praktische inzet, enzovoort. Vrijwilligers nemen daarmee professionals werk uit handen. Er zijn dan minder betaalde krachten nodig. Daarmee wordt voor een deel een historische ontwikkeling in zorg en welzijn teruggedraaid. Namen betaalde krachten in het verleden burgers werk uit handen ('professionalisering'), nu krijgen burgers dat werk weer terug ('deprofessionalisering'). Het werk is inmiddels wel veel ingewikkelder geworden en vergt veel meer dan vroeger. Vraag dat maar aan mantelzorgers, die soms gecompliceerde zorghandelingen moeten verrichten. Of aan vrijwilligers in inloophuizen die met gecompliceerde mensen moeten omgaan die in onze samenleving nergens anders thuis zijn. Of aan vrijwilligers die uitvaarten verzorgen en daarvoor in overleg moeten met de van kerk en geloof volledig vervreemde kinderen van de betreffende overledene. Het zou goed zijn als bestuurders zich daarvan meer rekenschap gaven.

Sociaal-cultureel kapitaal

Vrijwilligers zelf waarderen hun vrijwillige inzet om andere redenen dan om het geld, de tijd, de menskracht en de praktische inzet die ze erin kwijt kunnen. Zij waarderen meer het

Via M25 activiteiten zijn jongeren in Arnhem al vroeg betrokken bij vrijwilligerswerk: cake bakken voor de ouderensoos

[Fotograaf: Hub Crijns]

helpen, luisteren, meedenken, trouw zijn, gezelschap houden, over het leven nadenken, nieuwe inzichten opdoen, kennismaken met andere mensen, vormgeven aan de eigen identiteit, enzovoort. Theoretisch gezegd: het gaat de vrijwilligers zelf meer om vrijwilligerswerk als het beschikbaar stellen van 'sociaal-cultureel kapitaal'. Dat betekent het aanbieden van je aanwezigheid, gezelschap, nabijheid, belangstelling ('sociaal kapitaal') en het aanbieden van je ideeën, idealen, waarden, verhalen, voorbeelden ('cultureel kapitaal'). Het eerste betekent erkenning: jij mag er zijn, jij bent voor mij de moeite waard, ook jij bent nodig om de samenleving mogelijk te maken. Het tweede betekent de mogelijkheid jezelf, je leven, de wereld om je heen beter te begrijpen, anders te gaan zien, nieuw perspectieven te bieden. Het zou goed zijn als bestuurders zich meer rekenschap gaven van de spanning tussen je inzet ervaren als het aanbieden van sociaal-cultureel kapitaal en aangesproken en gewaardeerd worden als financieel-fysiek kapitaal.

Moreel kapitaal

Inzake de waarde van vrijwilligerswerk voor de samenleving is nog een derde vorm van kapitaal van belang, namelijk 'moreel kapitaal'. Volgens Harry Kunneman, hoogleraar humanistiek, is er in onze samenleving sprake van een morele patstelling. Enerzijds is de 'verticale' moraliteit verdwenen: niemand luistert meer naar wat de Kerk leert en de overheid vertelt ons niet wat we moeten doen. Dat heeft gezorgd voor ruimte voor eigen keuze en persoonlijke levenskunst. Anderzijds is die ruimte gevuld geraakt door de cultuur van het onbeperkte consumeren en het 'dikke ik'. Deze patstelling is mede oorzaak van veel maatschappelijke en ecologische problemen - en ook van veel

problemen binnen organisaties. Kunneman pleit daarom voor het ontwikkelen van 'horizontale' moraliteit. Hij voorziet daarbij voor organisaties in zorg en welzijn een voortrekkersrol. In zorg en welzijn immers botsen het verlangen naar veiligheid en de ervaring van feitelijke onveiligheid op elkaar. Bovendien is er in zorg en welzijn behoefte aan aandacht, zorgzaamheid en hulpvaardigheid, wordt er een appèl gedaan op ambachtelijk werken en is er de noodzaak tot samenwerking. Zorg en welzijn kan daarom als proeftuin en leerschool dienen voor het ontwikkelen van het vermogen samen te leven. Daarvoor moet het moreel kapitaal van professionals en vrijwilligers in zorg en welzijn worden aangeboord, gezien, erkend, ondersteund, gecultiveerd en tot renderen gebracht. Ook Andries Baart waardeert met het begrip 'moreel kapitaal' het vrijwilligerswerk. Moreel kapitaal is het vermogen om het (vrijwilligers)werk op koers te houden en menslievendheid te bevorderen. Om het werk op koers te houden, moet je voortdurend de vraag stellen 'Waar zijn we in ons werk op uit? Waar gaat het ons uiteindelijk om?' en proberen dat gezamenlijk te beantwoorden. Je moet bovendien iets snappen van goed en kwaad, recht en onrecht, tragedie en lijden, kracht en gebrokenheid, solidariteit en burgerschap. Met andere woorden: je moet beschikken over een ontwikkeld moreel repertoire. Om menslievendheid te kunnen bevorderen, moet je ruimte geven aan morele gevoeligheid, morele intuïties serieus nemen (zonder te moraliseren), morele verbeeldingskracht gebruiken ("als dit zo doorgaat, waar komen we dan op uit en hoe oké is dat?"), deugden ontplooiën (bijvoorbeeld rechtvaardigheid en moed) en moreel beraadslagen.

Koffie is de brandstof waar het vrijwilligerswerk van Inloophuis Neede op draait
[Fotograaf: Herman Agterhoek]

Katholiek sociaal denken

Moreel kapitaal vergt opvoeding en vorming en die kunnen niet louter formeel, neutraal, waardenvrij zijn. Er is een inhoudelijke inzet nodig. Religies, het humanisme, bepaalde politieke stelsels en sommige filosofieën kunnen daarin van betekenis zijn. Voor katholieke vrijwilligers en voor vrijwilligers binnen katholieke organisaties zoals de caritas, Cordaid of het katholieke Maatschappelijk Activeringswerk (zie *Diakonie & Parochie* 2017-2, 31-35) is het katholiek sociaal denken een onontbeerlijke bron voor die inhoudelijke inzet. Dat katholiek sociaal denken biedt ideeën over menselijke waardigheid, over solidariteit en subsidiariteit, over gemeenschap en algemeen welzijn, over tragiek, lijden en (de waarde van) kwetsbaarheid. Om te voorkomen dat dit als een van bovenaf opgelegde moraal wordt weggezet, is het zaak die inhoudelijke inzet te betrekken op het feitelijke werk. Hoe helpen die ideeën om te zien wat er is te zien, te doen wat er moet worden gedaan en ter sprake te brengen wat ter sprake moet worden gebracht? Welke inhoud krijgen die ideeën met het oog op de concrete mensen die wij als vrijwilligers ontmoeten en met wie wij optrekken? Hoe worden die ideeën gecorrigeerd en bijgesteld? Alleen zo kan zich een 'horizontale' moraliteit ontwikkelen die tegelijkertijd wortelt in de katholieke traditie en mensen met een andere, niet-katholieke, niet-gelovige achtergrond aanspreekt.

Kracht

Vanuit het katholiek sociaal denken valt op dat in onze samenleving en met name in zorg en welzijn veel wordt gesproken in termen van kracht: 'De eigen kracht van de burger'. 'De lokale kracht in wonen, zorg en welzijn'. 'De eigen kracht van de kwetsbare ouderen en hun omgeving'. 'Zelfregie en eigen kracht'. 'De kracht van het sociaal wijkteam'. 'De zorgkracht van sociale netwerken'. 'Aansluiten bij de kracht van mensen'. 'Zorg door dorpskracht'. 'Burgerkracht'. Een variant hierop is het spreken over 'strijd tegen de kanker'. Er nauw mee verbonden is het spreken in termen van 'autonomie', 'eigen regie' en 'zelfredzaamheid'. En dan gaat het niet alleen om spreken in dergelijke termen, maar ook om handelen, verantwoorden, opleiden en onderzoek doen in dergelijke termen. Niemand ontkomt eraan.

Kwetsbaarheid

Voor zover dit spreken in termen van kracht mensen sterk en weerbaar maakt, is het toe te juichen. Maar er zit ook een verborgen boodschap onder. Het zegt eigenlijk tegen patiënten, cliënten en anderszins kwetsbare burgers: "Tot nu toe heb je te weinig zelf gedaan, je moet wat terugdoen voor wat je ontvangt en als het niet lukt ligt het aan jezelf". Het is een nogal hardhandige poging om kwetsbaarheid uit het publieke domein te bannen. Kwetsbaarheid in haar diverse gestalten wordt over één kam geschoren als iets dat er niet mag zijn en zo gauw mogelijk moet worden opgeheven - bij voorkeur door de betreffende zelf. Vanuit het katholiek sociaal denken, en ook vanuit de zorgethiek, weten we dat kwetsbaarheid juist een belangrijke waarde vertegenwoordigt. Zonder kwetsbaarheid leeft niemand en is niets van waarde. Kwetsbaarheid moet onder ogen gezien, behoeft en gerespecteerd worden. Aan de andere kant: er is ook kwetsbaarheid die gemaakt wordt, bijvoorbeeld door hoe onze samenleving wordt ingericht. De digitalisering van ons dagelijks leven maakt mensen met een licht verstandelijke beperking kwetsbaarder, niet weerbaarder. Vrijwilligers in zorg en welzijn - en in de diakonie - kunnen hun moreel kapitaal inzetten om de donkere kant van het praten

over kracht in het gesprek met de plaatselijke politiek aan te kaarten en aan te klagen. Zij kunnen dat soms gemakkelijker doen dan betaalde krachten die ook met hun positie rekening moeten houden.

Vrijwilligerswerk is sacramenteel

Naar katholiek inzicht is zorg en betrokkenheid geen functie van de samenleving of een reden om de samenleving in stand te houden, maar is de samenleving gemaakt van zorg en betrokkenheid. Solidariteit betekent niet alleen dat je gastvrijheid biedt aan de ander, maar dat je ook zelf te gast wilt zijn bij de ander, hoe vreemd en anders ook. Subsidiariteit betekent niet alleen dat mensen mee bouwen aan de samenleving, maar dat ze pas tot hun recht komen als ze ook medeontwerpers ervan zijn. Volgens Erik Borgman wordt in vrijwilligerswerk zichtbaar wat samenleven eigenlijk is en waar zij tot stand komt. In die zin is vrijwilligerswerk niet in de eerste plaats instrumenteel, maar sacramenteel.

Narratieve verantwoording

Wat betekent dit nu voor hoe de financiering van vrijwilligerswerk, maatjesprojecten, mantelzorgondersteuning, enzovoort kan worden verantwoord? Kort gezegd: door het morele kapitaal te benoemen dat het betreffende werk door of ter ondersteuning van vrijwilligers aanboort, behoedt, inbrengt en laat renderen. Een manier om dat te doen, is door je niet te laten verleiden tot het noemen van getallen: zoveel tijd doorgebracht, zoveel mensen bereikt, zoveel mensen geholpen, zoveel geld uitgespaard, zoveel vervolgprojecten mogelijk gemaakt, maar door verhalen te vertellen.

De kracht van ontmoeting

In de publicatie *'Getuige zijn'* wordt verantwoording afgelegd van het project 'De Kracht van Ontmoeting'. In dit project ging het erom mensen in sociaal isolement of eenzaamheid te bereiken. Daartoe werden vrijwilligers met ervaringskennis geschoold in de presentiebenadering, een manier van werken in zorg en welzijn die de relatie centraal stelt. Aldus geschoold benaderden deze vrijwilligers lotgenoten, mensen uit hun buurt of wijk, en

zochten met hen contact. De vrijwilligers werden in dit project geschoold door trainers zonder hulpverleningsachtergrond die daartoe eerst werden geschoold. In *'Getuige zijn'* worden de opbrengsten voor de mensen die bereikt werden, voor de vrijwilligers en voor de samenleving gepresenteerd. Dit gebeurt in de vorm van 'vignettes': korte verhaaltjes, voor dit doel gemaakt op basis van waar gebeurde situaties, die laten zien waar het echt om gaat, wat er echt op het spel staat. De conclusie is dat de 'kracht van ontmoeting' onder andere laat zien dat je eenzaamheid soms eerder doorbreekt door te laten dan door te maken, een gezamenlijk leerproces voor vrijwilligers met ervaringskennis faciliteert, en de ingrediënten toont van wat een gemeenschap tot gemeenschap maakt.

Dit artikel is gebaseerd op de lezing *'Het moreel kapitaal van maatschappelijke activering'* op 7 december 2016 in Rotterdam voor het gezamenlijk MA-werk.

Bronnen:

- Harry Kunneman, *Het belang van moreel kapitaal in zorg en welzijn*, Paul Cremers-lezing 2012.
- Andries Baart, *De vonken van het MA-werk: Over het kapitaal van vrijwillige inzet*, lezing bij het afscheid van Tine Ansems als directeur van St. De Vonk, 19 november 2015, Tilburg.
- Andries Baart, *De betekenis van kwetsbaarheid*, lezing voor het Kansfonds, 16 april 2016, Amsterdam.
- Thijs Caspers, *Proeven van goed samenleven: Inleiding in het katholiek sociaal denken*, Adveniat 2012.
- Erik Borgman, *Een Godsvermogen: Samenleven gezien vanuit katholiek perspectief*, lezing voor het Sint Laurensfonds, 6 maart 2013, Rotterdam.
- Judith Leest, *Getuige zijn: De opbrengsten van 'De Kracht van Ontmoeting: Een rijke ervaring'*, Stichting Presentie 2016.
- Dossier op website Movisie, landelijk kennisinstituut en adviesbureau voor het sociaal domein: <https://www.movisie.nl/kennisdossiers/vrijwillige-inzet>.

De sociale coöperatie helpt bij het opbouwen van een nieuw bestaan

Mike Sips is medewerker Cordaid

Het is 2014 als de succesvolle ondernemer Ziad (37 jaar) vanuit Syrië naar Nederland vlucht. Samen met zijn jongste zoon maakt hij de barre tocht langs de vele obstakels. Bij iedere hindernis die ze samen overwinnen, laten ze het thuisland verder achter zich. Het huis in Syrië, zijn eigen opgezette sportschool en winkelcentrum, maar vooral zijn vrouw en oudste zoon.

Eenmaal aangekomen in Nederland verblijven Ziad en zijn zoon in verschillende asielzoekerscentra. De dagen zijn lang en zijn gedachten dwalen steeds af naar zijn vrouw en zoon die op dat moment in Egypte zijn: "Ik vroeg me continu af hoe het met ze ging". Toch houdt Ziad het moreel hoog en besteedt hij zijn tijd goed. Hij leest veel en probeert zichzelf de Nederlandse taal eigen te maken. Na een jaar wijst de Nederlandse regering hem een huis aan in Eindhoven. De eerste horde is daarmee overwonnen, maar hoe bouw je een nieuw bestaan op?

Aankomst in Eindhoven

Eenmaal aangekomen in de Eindhovense wijk De Barrier komt Ziad in contact met stichting Ik Wil. Deze stichting heeft als doel een inclusieve wijk te realiseren waarin iedereen mee kan doen. Zo kunnen mensen er Nederlands of juist Arabisch leren, worden er breilessen gegeven of steken mensen de handen uit de mouwen in de werkplaats. Ziad's ondernemershart begint sneller te kloppen en hij besluit zich actief in te zetten. Hij volgt drie cursussen Nederlands en stelt doelen op. Zijn droom is om ook in Nederland een onderneming op te zetten, een supermarkt, restaurant of een dierenwinkel. "Het maakt me niet uit, als ik maar kan ondernemen."

In de wijk De Barrier ontmoet Ziad meer Syriërs die met dezelfde problemen als hij worstelen. "In Syrië is bijna iedereen ondernemer, veel mensen hebben daar een eigen bedrijfje. Als ik aan Nederlanders moet uitleggen wat ik vroeger heb gedaan begrijpen veel mensen me niet. Ik had daar een goedlopende sportschool, een winkelcentrum, bouwbedrijf, autobedrijf, en nog veel meer." Het blijkt een te grote stap te zijn om in Nederland een onderneming op te zetten. De vele regels, verzekeringen en belastingen gooien roet in het eten. Kartrekker van stichting Ik Wil, Stephan Pauly, is het met Ziad eens: "Veel mensen uit Syrië hebben een passie voor ondernemen, in Nederland kunnen zij deze passie niet kwijt. Dat is voor hen erg frustrerend".

Sociale Coöperatie Ik Wil

Samen met de Syriërs uit de wijk gaan Stephan en Ziad op onderzoek uit. "Het zou toch mogelijk moeten zijn om een kleinschalige onderneming te beginnen?" Na vele gesprekken komen zij uiteindelijk uit bij Cordaid. Een Nederlandse NGO (niet-gouvernementele organisatie) die al meer dan 100 jaar mensen in de meest moeilijke gebieden en omstandigheden helpt om kansen te creëren. Dit doet zij vanuit een diepe overtuiging, geworteld in de katholieke sociale leer. Cordaid opereert niet alleen in fragiele gebieden. Ook in Nederland heeft de organisatie een programma om mensen in armoede te ondersteunen: sociaal coöperatief ondernemen.

Het programma richt zich op mensen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt, die moeilijk aan een baan komen maar wel passie en talent hebben om te ondernemen. Het idee is dat zij zichzelf verenigen in een sociale coöperatie. Zij onderzoeken wat de mogelijkheden zijn,

Groepsfoto van de leden van de sociale Coöperatie Ik Wil

[Fotograaf: Stephan Pauly van Ik Wil]

ondersteunen elkaar en gaan uitdagingen aan. Coöperatielieden starten gezamenlijk een onderneming, of ieder start een eigen bedrijfje binnen een coöperatief verband, waarmee er diensten aangeboden worden aan mensen uit de buurt, stad of regio. De deelnemers richten zich op de activiteiten waar zij goed in zijn, terwijl de coöperatie ondersteunt bij zaken als administratie, inkoop en huisvesting. Alvorens de coöperatie kan worden opgericht is er afstemming nodig. Potentiële leden met een uitkering moeten toestemming krijgen van de gemeente om een bedrijf op te zetten binnen de sociale coöperatie, leden moeten geworven worden en er moeten afspraken gemaakt worden met Cordaid over de adviesrol. Na enkele maanden is het zover, op 2 januari 2017 wordt de sociale coöperatie Ik Wil officieel opgericht. Na de festiviteiten rondom de opening beginnen de ondernemers met goede moed aan hun project.

Sociale coöperaties

De sociale coöperatie in Eindhoven staat niet op zichzelf. In meer dan 15 Nederlandse gemeenten zijn coöperaties opgericht die mensen met een lange afstand tot de arbeidsmarkt begeleiden naar werk of zelfstandig ondernemerschap. Al deze coöperaties hebben waarden die overeenkomen met de basisprincipes van het katholieke geloof. Zo komt de kernwaarde solidariteit meerdere keren terug. De ondernemers in de coöperatie ondersteunen elkaar. Zij komen wekelijks bij elkaar, praten over hun problemen en proberen elkaar tips te geven om hun onderneming

te versterken. Daarnaast is het interessant om te zien dat de ondernemers onderling hun diensten uitwisselen. Een goed voorbeeld hiervan is coöperatie de Blauwe Paraplu in Amersfoort. De grafisch vormgever heeft voor elke ondernemer in de coöperatie een logo ontworpen. Een ander aspect waaraan de coöperatie bijdraagt is menselijke waardigheid. De coöperatie stelt mensen in staat verantwoordelijkheid te nemen voor hun eigen integratie en geeft hen de vrijheid om keuzes te maken. De stem van ieder lid telt even zwaar mee, waardoor onderhandeld moet worden over het pad dat de coöperatie in gaat slaan. Tot slot helpt de coöperatie bij het creëren van een inclusieve buurt of wijk. Veelal worden er activiteiten in de buurt georganiseerd of kunnen belangstellenden langskomen voor een kop koffie en een praatje. Kortom, de sociale coöperatie is niet zomaar een beleidsinstrument om mensen met een lange afstand tot de arbeidsmarkt weer te laten re-integreren in de maatschappij. Het concept past naadloos bij de huidige tijdsgeschied van de participatiemaatschappij, waarin steeds meer taken aan de burger worden overgelaten. De coöperatie daagt mensen uit om zelf verantwoordelijkheid te nemen en samen te werken. Daarnaast helpt het nieuwe Nederlanders om een bestaan op te bouwen. Mensen zoals Ziad zijn erg gebaat bij initiatieven die hen de mogelijkheid geven om zichzelf te kunnen ontplooiën. Om hun eigen weg te vinden. De sociale coöperatie draagt zijn steentje bij aan een inclusiever en mooier Nederland.

Bezoek de website van Ik Wil: www.stichtingikwil.nl

Geïnteresseerd in coöperatief ondernemen? Bezoek een van de open dagen! Voor meer informatie: www.ondernemenmeteenuitkering.nl
www.cordaid.org/nl/thema/ook-dichtbij

Samen tegen armoede

Regionale avonden inspirerend

Peter de Bie is medewerker Knooppunt Kerken tegen armoede

Tussen 31 maart en 1 juni 2017 heeft het Knooppunt Kerken en Armoede vier regionale bijeenkomsten gehouden onder het motto 'Samen tegen armoede'. Eén van de aanleidingen is het onderzoek 'Armoede in Nederland 2016' dat de kerken eind oktober 2016 presenteerden.

Er blijkt zoveel hulp verleend te worden vanuit de kerken, er zijn zoveel verschillende initiatieven en er zijn zoveel vrijwilligers betrokken bij die hulp, dat het bijeenbrengen van die mensen een goed idee leek. Getuige de vele waardeerende reacties van deelnemers, klopte dat ook. Op de avonden was er een goede mix van mensen die al gepokt en gemazeld zijn in het kerkelijk werk tegen armoede, en anderen die er nog hun weg in zoeken.

Uitwisselen, bemoedigen, stimuleren

De belangrijkste doelen van deze bijeenkomsten waren informatievoorziening, uitwisseling, bemoediging en het stimuleren van samenwerking. Er is steeds meer werk aan de winkel op het terrein van kerkelijke armoe-

debestrijding en schuldhulp, terwijl dat werk op het bordje ligt van een afnemend aantal vrijwilligers. Daarmee krijgt samenwerking tussen kerkgenootschappen, verschillende initiatieven als voedselbanken, noodfondsen en schuldhulpverlening, en met burgerlijke gemeente en instellingen een steeds grotere meerwaarde en urgentie. Tijdens de bijeenkomsten krijgen deelnemers veel 'gereedschappen' aangereikt en brengen ze hun eigen oplossingen en ervaringen in. Het onderlinge netwerken begint gelijk al bij de ontspannen start met soep en broodjes. In de workshops krijgt dat nog meer inhoud.

Kerk krimpt, hulp groeit

In het openingsdeel van de bijeenkomsten wordt verteld over het onderzoek 'Armoede in Nederland 2016' naar diaconale hulp, dat door de gezamenlijke kerken in 2016 is uitgevoerd. In die hulp gaat al met al ruim 36 miljoen euro per jaar om. Het aantal individuele hulpvragen steeg van 40.000 (2012) naar 50.000 (2015). En er worden bijna 730.000 vrijwilligers in gestoken, nog los van allerlei initiatieven als inloophuizen. De hoeveelheid hulp stijgt, ondanks forse krimp van de kerken. Er is dus echt wel wat aan de hand, en de kerkelijke inzet tegen armoede blijkt niet alleen uit het onderzoek, maar ook uit de grote betrokkenheid van de aanwezigen bij de vier regiobijeenkomsten van 'Samen tegen armoede'.

Derk-Jan Poel van het Diaconaal Steunpunt Gereformeerde Kerken (GKv) leidt de workshop Diaconaal Platform [Fotograaf: Peter de Bie]

Voorbeelden van samenwerking

In het plenaire deel van de bijeenkomsten werd telkens een inspirerend voorbeeld van armoedebestrijding door kerken uit de regio gepresenteerd. In de regio West is dat het Pact Sam Sam uit Amersfoort. Dit is een netwerk van vrijwilligersorganisaties, zowel kerkelijk als seculier, dat zich bezighoudt met het verminderen van armoede. Gezamenlijke activiteiten zijn netwerkbijeenkomsten rond thema's, trainingen voor vrijwilligers, een nieuwsbrief en het doorgeven van signalen aan politiek, gemeente en professionele organisaties. Pact Sam Sam heeft ook een online-instrument voor hulpvragers op de website: de 'Hulpvinder'. In regio Zuid wordt de 'Diaconie in oecumenisch verband' uit Nuenen gepresenteerd. Er is een lichte samenwerkingsstructuur opgebouwd, met drie vergaderingen per jaar, die al 20 jaar heel goed werkt. Gezamenlijk activiteiten bestaan uit verwelcoming statushouders, een vakantieproject, deelname aan de stichtingen Leergeld en Plusminus, en een kerstpakkettenactie. Verder is er veel onderling contact. In de regio's Noord en Oost vertelt Egbert Fokkema over een initiatief in Noord-Friesland, waar drie jaar lang een diaconaal vertrouwenspersoon actief was. Een betaalde kracht werkte namens 44 kerken in Friesland. Zeker in kleine gemeenten blijkt dat heel goed te werken: laagdrempelig en gemakkelijk benaderbaar. Een luisterend oor, intermediair, adviseur en helper op maat, een brug tussen cliënt, kerk, overheden en instanties. De diaconale vertrouwenspersoon was dagelijks te bereiken op een gratis 0800-nummer. Dat was een gouden greep.

Armoede en de kerken

In de workshop 'Armoede en de kerken' komen veel voorbeelden aan de orde en zijn er waardevolle tips over de aanpak als je wat wilt betekenen voor mensen in je omgeving die de eindjes niet meer aan elkaar kunnen knopen. Een veel terugkerende vraag is: hoe kun je de contacten leggen, waar vind je de mensen in armoede? Van modern huisbezoek door te folderen met 'kanskaarten' tot stopperadvertenties en 'tijdscollectes': er zijn tal van manieren om te zaaien en het contact

te vinden met de doelgroep. Zichtbaarheid met concrete activiteiten, zoals maaltijdprojecten, helpt enorm en maakt ook pastores en ouderlingen die je er bij betreft gevoelig: stimuleer in het hele netwerk een 'diaconale antenne'. In het kerkelijke netwerk zitten ook vaak mensen die werken in onderwijs, gezondheidszorg, ouderenzorg, maatschappelijk werk. Zij kunnen ook antenne zijn. En vooral: je overal bekend maken. Een deelnemer: "Wat nieuw voor me was, is dat de kracht ligt in herhaling en dat het een kwestie van lange adem is. Mensen komen niet meteen na een eerste oproep in beweging. Mensen moeten het idee krijgen dat het probleem waar ze mee zitten minder bijzonder is dan ze denken. Daar is tijd voor nodig." Een terugkerend thema in deze workshop is ook de beïnvloeding van de politiek. Veel diaconale organisaties zien dat als een taak. Tegenwoordig moet iedere gemeente elke vier jaar een beleidsnota armoedebestrijding maken. Daar is goed op in te spelen. Vraag er naar. Spreek er op in. Draag verbeteringen aan. De gemeente wil vaak best horen van maatschappelijke organisaties waar zij de knelpunten zien. De gemeenteraadsverkiezingen in maart 2018 vormen ook een belangrijk aanknopingspunt om aandacht te vragen voor armoede.

Noodfondsen

Een kerkelijk noodfonds biedt laagdrempelig tijdelijke financiële of materiële hulp aan mensen die door (familie)omstandigheden in geldnood verkeren. Kerk in Actie ontwikkelde een 'gereedschapskist' waarmee je kunt werken als je dit in je woonplaats op wilt zetten. Het opstarten van een kerkelijk noodfonds wordt daar in tien stappen beschreven als maatwerk. Intern: je missie en visie, het management, je methoden. Extern: met wie werk je samen, wat en wie heb je nodig en voor welke doelgroepen kun je wat betekenen? Een belangrijk aspect is dat de noodhulp meestal een opstapje is om daarna goede begeleiding te regelen, bijvoorbeeld in samenwerking met SchuldHulpMaatje.

Er werd ook een raad gegeven: “Wees er ook alert op dat gemeentelijke overheden niet hun verantwoordelijkheden op het noodfonds afschuiven. En houd het noodfonds in eigen hand, zodat de kerken er zelf mee kunnen doen wat ze willen”.

Schuldhulp

SchuldHulpMaatje is een initiatief van de kerken in Nederland. De vrijwilligers bieden hulp aan mensen die te maken hebben met (dreigende) schulden. Zonder oordelen en snel, met lange adem. De maatjes doen niet zelf de schuldsanering, maar staan mensen bij met raad en daad, orde brengen in de chaos, begeleiding en pastorale ondersteuning en ook stimuleren van zelfredzaamheid en bewust financieel gedrag. Er zijn inmiddels in bijna 90 plaatsen (dat zijn 110 burgerlijke gemeenten) 1.600 gecertificeerde maatjes. Sinds 2010 worden deze ondersteuners van mensen met problematische schulden ruim aangesproken door mensen in problemen. Henk Woertink van SchuldHulpMaatje Zwolle: “Het aantal opgeleide vrijwilligers is bij ons in korte tijd gestegen van 8 naar meer dan 50. Zij staan mensen volhardend bij. Zeker als je in de schulden zit, heb je iemand nodig die in je gelooft en je helpt, zonder te oordelen, gewoon met je aan de slag gaat om weer financieel orde op zaken te stellen.” SchuldHulpMaatje heeft een geavanceerde manier om mensen die in de problemen zitten te wijzen op de mogelijkheden voor ondersteuning. Mensen in postcodegebieden

waarvan bekend is dat er veel schulden zijn, die bepaalde zoekwoorden gebruiken, krijgen advertenties te zien van SchuldHulpMaatje. Dezelfde methode als Wehkamp gebruikt, maar dan niet voor de ‘handel in armoede’ zoals een deelnemer de schandalige rentes en incassomethoden bestempelt, maar voor hulp.

Voedselbanken

Voedselbanken zijn onafhankelijk en niet kerkelijk. Maar kerken zijn wel op allerlei manieren verbonden met de voedselbanken. Veel vrijwilligers zijn afkomstig uit het diaconale werk. Diaconieën, caritasinstellingen en andere kerkelijke organisaties dragen financieel bij. In kerken worden vaak acties gehouden, zoals het inzamelen van niet-bederfelijke producten voor de voedselbank. En veel uitgiftepunten van de voedselbank zijn gevestigd in kerkgebouwen. Informatie over de werkwijze van voedselbanken, recente ontwikkelingen en haken en ogen, ervaringen met samenwerking tussen kerken en voedselbanken en mogelijkheden voor uitbreiding daarvan, kwamen aan de orde in de workshops.

Diaconale platforms

Samenwerking blijkt steeds vaker het sleutelwoord te zijn om goede ondersteuning te bieden. Met minder vrijwilligers meer problemen tegenkomen, vergt het bundelen van krachten. Je kunt verschillende deskundigheden bij elkaar brengen, elkaar steunen, de dienstbaarheid aan de samenleving vergroten en beter aan belangenbehartiging doen. Derk Jan Poel van het Diaconaal Steunpunt Gereformeerde Kerken: “Het gaat om wederzijds inspireren en van elkaar leren, massa maken en beter kunnen helpen.” Overheden en instanties vragen ook steeds meer om één kerkelijk aanspreekpunt, bijvoorbeeld rond de Wmo (Wet Maatschappelijke Ondersteuning). In de workshop wordt volop onderschreven dat

bundeling in diaconale platforms een grote meerwaarde heeft. “Het geeft ook veel meer plezier in het werk, als je het samen kunt doen”, benadrukt één van de deelnemers.

Samen sterker

Goede samenwerking tussen de vele kerkelijke initiatieven onderling en met andere organisaties en instellingen kan een grote meerwaarde hebben. Dat was de rode draad in de bijeenkomsten.

Bij een toenemend aantal mensen dat bij de kerken aanklopt met problemen en een gelijktijdige krimp in het aantal mensen dat die ondersteuning kan geven, kan het een tijdsparing opleveren. Ook is het, zeker in kleinere plaatsen met kleinere teams, onmogelijk om als individuele diaconie of parochiële caritasinstelling alle expertise in huis te hebben. In brede samenwerking kun je die expertise ‘poolen’.

Het geven van één stukje hulp is meestal niet voldoende. Een bedrag geven in een acute nood-situatie lost de achterliggende problemen niet op. Doorverwijzing naar een voedselbank en/of kledingbank is dan nuttig. Maar daarmee ben je er ook lang niet. Ondersteuning bij het op orde krijgen van administratie en hulp bij schulden zijn vaak een volgende stap. Echte steun vraagt om langdurig naast mensen te staan om het met hen vol te houden. En *last but not least*: de weg weten te vinden naar overheid en instanties die niet zelden probleemveroorzakers zijn in plaats van oplossers, kan in de ondersteuning van mensen heel belangrijk zijn. Dit alles maakt het zeer waardevol en noodzakelijk dat alle partijen elkaar weten te vinden in een ‘keten’. Noodfondsen, diaconale platforms, schuldhulpmaatjes, voedselbanken en tal van andere initiatieven hebben elkaar nodig en vullen elkaar aan. Het kennen en benutten van de sociale kaart is voor kerkelijke hulpverleners heel belangrijk.

Gemeenten en gemeentelijke instellingen zijn vaak oprecht geïnteresseerd in de ervaringen van maatschappelijke organisaties en kerken.

Dat geldt vooral sinds de invoering van de Wmo en decentralisatie van andere regelingen in het sociaal domein. Maar als ze moeten praten met tien partners, werkt dat niet. Ze willen graag één spreekbuis van gezamenlijke diaconale organisaties. Omgekeerd is de inspraak en beleidsbeïnvloeding voor de kerken een pittige klus die de nodige kennis en vaardigheden vraagt. Dus ook vanuit hun perspectief is bundeling van krachten een voordeel.

Volgend jaar weer?

De serie van vier avonden leverden veel op. Ze gaven een impuls aan het meer samen optrekken tegen armoede. De meeste aanwezigen gaven aan dat het voor herhaling vatbaar is.

Maar dan het liefst in eigen plaats of kleinere regio. Het Knooppunt Kerken en Armoede gaat bezien hoe dat te realiseren is.

Knooppunt
Kerken en
Armoede

Samen
tegen
Armoede

Het Knooppunt Kerken en Armoede verbindt en versterkt de landelijke en lokale oecumenische inzet van kerken en diaconale organisaties bij het bestrijden van armoede in Nederland en maakt deze zichtbaar. Deze inzet staat in een diaconale traditie van barmhartige ondersteuning aan mensen in armoede en het samen met hen opkomen voor hun rechten zodat ze volwaardig deel zijn van en hun bijdrage kunnen leveren aan onze samenleving. Het Evangelie is hierbij een bron van handelen en motiveert het streven naar een solidaire en rechtvaardige samenleving waarin ieder mens meetelt.

www.knooppuntkerkenenarmoede.nl
www.knooppuntkerkenenarmoede.nl/regiobijeenkomsten/

Op deze laatste pagina zijn alle presentaties te downloaden.

Hub Crijns van het Landelijk Katholiek Diaconaal Beraad is een van de kerkelijke sprekers die het onderzoek 'Armoede in Nederland 2016' toelicht

[Fotograaf: Peter de Bie]

Geloven met hand en hart

Erik Sengers is theoloog en godsdienstsocioloog

'Juliaantjes' worden ze liefkozend genoemd. Voluit heten ze de zusters van de H. Juliana van Falconieri. Het is een van de kleinere, minder bekende zustercongregaties in Nederland. De ontwikkelde caritatieve activiteit is indrukwekkend. Dat verdiende, 100 jaar na de oprichting, een mooi jubileumboek.

Dit jubileumboek is er gekomen dankzij het werk van Jeanny Smeets, die het boek helaas niet kon afronden, en de Stichting ECHO (José Eijt en Annelies van Heijst). Het boek laat zich lezen als een geschiedschrijving over de caritatieve inzet vanuit de katholieke kerk, een verhaal over de ontwikkeling van het religieuze leven, en ook als een inblik in de ontwikkeling van zorg en welzijn in de Nederlandse samenleving.

Vereniging van vrouwen voor vrouwen

De Juliaantjes zijn in 1915 gesticht als een vereniging van vrouwen die zich wilden inzetten voor thuis- en gezinshulp aan net bevallen en zieke vrouwen, met name in gezinnen die het niet konden betalen. Het idee kwam van de Haagse Jezuïet Jorna en de plaatselijke RK Vrouwenbond. Als patroon werd genomen de H. Juliana Falconieri, die in de veertiende eeuw zieken verpleegde. Omdat er gewerkt werd onder de armsten van de armen - de toestand van hygiëne en woningen waren in Nederland catastrofaal in die tijd, zeker onder de armen - moest er voortdurend gebedeld worden. Jorna zette zijn netwerken in en er

was een netwerk van zelatrices. Interessant is dat de vereniging niet voor belastingvrijstelling in aanmerking kwam, omdat de hulp niet op eigen perceel plaats vond (!). In 1917 werd de vereniging een congregatie. Daardoor werd de band met de Vrouwenbond doorgesneden, en werd het religieuze aspect, gebed en liturgie, zelfheiliging, belangrijker. Het maakte de vereniging aantrekkelijker voor nieuwe leden en geldschietters.

Opgeleide zusters

Na de Eerste Wereldoorlog komt de congregatie in rustiger vaarwater en kan zich ontwikkelen. De opleiding van de zusters tot kraamvrouw, huishoudelijke hulp, en ziekenverpleging kreeg aandacht, ook omdat de overheid hogere eisen stelde. De daarvoor geschikte opleidingen kwamen niet in aanmerking, want de bisschop wilde niet dat

ze hun religieuze kleding aflegden tijdens de opleiding. Daarom werd besloten een eigen cursus door een Haarlemse verloskundige te laten verzorgen. Overheidssubsidie werd afgewezen, hoewel de financiële situatie kwetsbaar bleef, want dan zou er teveel bemoeienis met het werk komen. Dit aspect speelde ook in de uitbreiding van de congregatie een rol. In Haarlem (sinds 1921) huurde de Vrouwenbond de Juliaantjes in, maar wilde bepalen wie hulp kreeg (en daarvoor moest betalen). In het conflict dat daarop volgde kon de bisschop de regeling wat afzwakken, maar niet teniet doen. In Maastricht werd de congregatie ingehuurd door een vereniging die betaald werd door lokale bedrijven, waardoor

niet-werknemers van hulp verstoken moesten blijven. De zusters lieten het niet zomaar over zich heen gaan en tekenden protest aan.

Moederhuis in Heiloo

In 1933 werd het moederhuis in Heiloo opgeleverd, direct naast de bekende bedevaartsplaats OLV ter Nood. In 1936 overleed stichter Jorna, die zijn taken al enige tijd eerder had overgedragen. Verdere professionalisering van de hulpverlening, onder druk van de overheid, leidde tot samenwerking met de opkomende kruisverenigingen, voor katholieken het Wit-Gele kruis. Die samenwerking verliep wegens de principiële opstelling van de zusters niet geheel zonder problemen. In 1937 werd de Tilburgse vestiging opgericht, en de zusters wilden daar ook werken voor niet-leden. Omdat de zusters hier woonden in het gebouw van de Kruisvereniging werd hun religieuze leven danig gestoord: de activiteiten waren deels 's avonds en 's nachts kwamen oproepen. Een jaar later kwamen ze in Hilversum, waar verwacht werd dat de Zusters even lang werkten als de werknemers van de Kruisvereniging, maar de zusters wilden vroeg thuis zijn zodat ze hun religieuze plichten konden vervullen en zo weinig mogelijk contact hadden met de van het werk terugkerende huisvaders. Bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog werd aan de burgemeester van Heiloo expliciet een vergoeding voor de opgevangen evacuees geweigerd. In 1942 werd een vestiging in Eindhoven geopend.

Uitbreidende activiteiten

Na 1950 werd, passend bij de bredere beleidsvisie van de overheid in het kader van de wederopbouw, het werk breder opgevat: het gezin als hoeksteen van de wederopbouw. In hun werk in de gezinnen kwam de nadruk niet alleen op kraam- en ziekenzorg, maar ook op een goede manier van het voeren van de huishouding - in katholieke zin. Financieel kwam er iets verlichting doordat de Duitse bezetter het ziekenfonds had ingevoerd en bij elke geboorte 55 gulden voor kraamzorg ter beschikking stelde. Ook werd na de oorlog de opleiding tot kraamverzorgster verder geprofessionaliseerd, en moesten de zusters en hun

activiteiten nauwer aansluiten bij de in opkomst zijnde consultatiecentra. De eerste jaren van kinderen werden in een breder kader van zorg, welzijn en opvoeding gezien. Verder kwam er meer aandacht voor onmaatschappelijke gezinnen.

Kentering der tijden

In de laatste fase worden de klassieke werkvelden opgegeven, want dat werd allemaal overgenomen door de overheid. Frappant dat juist in de huidige tijd sterk bezuinigd wordt op kraamzorg en wederom alleen voor de gegoeden beschikbaar blijft. De zusters gaan zich inzetten voor noden van de ziel en voor welzijn, komen in parochies, en werken in loondienst. Ook het religieuze leven gaat op de schop: kleinere gemeenschappen, meer overleg en gesprek, afleggen van religieuze kleding, grotere individuele vrijheid in het beleven van de regel. Maar als de zusters geen werkgemeenschap meer vormen, hebben ze steeds minder binding met elkaar, en als ze reflecteren op de regel en het gemeenschapsleven, praten ze over iets wat er niet meer is. Begin jaren zeventig is er nog een klein missionair avontuur in Brazilië. Nieuwe leden komen er niet meer en in 2004 wordt het moederhuis verkocht en de zusters wonen in een bejaardenhuis.

Het bestuur van de congregatie wordt nu gevormd door leken. Die bewaren en bewaken de geestelijke, materiële en historische erfenis van de zusters. Een indrukwekkende erfenis die in grote lijnen wel bekend was. Met name de vasthoudendheid van de zusters aan hun maatschappelijke en religieuze roeping, nl. te werken onder de armsten van de samenleving, doet de waardering voor die erfenis alleen maar verder stijgen.

Jurjen Vis, Stichting Echo: *Geloven met hart en hand - een geschiedenis van de Zusters van de H. Juliana Falconieri 1914-2015*, uitgeverij Verloren, Hilversum, 2016, ISBN 9789087046019, 160 pag., prijs 17,00 euro

Leven van wat komt

Henk Meeuws is theoloog en diaconaal onderzoeker

“Vreugde en hoop, verdriet en angst van de mensen van vandaag (...) zijn evenzeer de vreugde en de hoop, het verdriet en de angst van de leerlingen van Christus; er is werkelijk niets bij mensen te vinden dat geen weerklank vindt in hun hart.”

Deze boodschap van het Tweede Vaticaans Concilie vormt het fundament van wat door Erik Borgman wordt gepresenteerd als *‘Leven van wat komt. Een katholiek uitzicht op de samenleving’*. Hij noemt deze gelovige solidariteitsverklaring een uiting van ‘revolutionaire betrokkenheid’ (22-23). Geloven is in de visie van Vaticanum II niet een of andere particuliere overtuiging naast vele andere, noch een voor iedereen geldend te maken waarheid die al het andere uitsluit. “Geloven is een engagement met het heil van iedereen en elke groep, een heil dat verborgen is in hun verlangen en hun pijn, in wat zij vrezen en wat hen gelukkig maakt” (23). Daarom zijn aandacht voor de ‘tekenen des tijds’ en speuren naar het verborgen werken van Gods Geest, voluit gelovig werk, de theologische taak bij uitstek. Borgman kenschetst zijn nieuwste boek dan ook als “schaamteloos theologisch” (181).

Fundamenteel document

Na Vaticanum II zetten katholieken in Nederland zich er onvervaard toe de kerk aan de eisen van de moderne tijd aan te passen. Volgens Schillebeeckx moest daartoe éerst in een ‘fundamenteel document’ verduidelijkt worden “hoe naar de wereld gekeken kon

worden vanuit het geloof zoals dit tijdens het Concilie opnieuw was geformuleerd, en wat er dan zichtbaar werd” (29-30). Van zo’n document is het tot schade van de Nederlandse RK Kerk niet gekomen. Vijf decennia nadien, in een nieuwe context, wil Borgman in deze fundamentele lacune voorzien, “niet uitputtend en systematisch, maar eerder fragmentarisch en exemplarisch” (218). Beslissend is hierbij de “welbewuste tegendraadse keuze (...) geloof te beschouwen als toegang tot de werkelijkheid, als een sleutel om haar te openen, een licht om haar in haar ware gedaante zichtbaar te maken en een benadering om haar tot spreken te brengen” (28).

Katholiek uitzicht

Wat een ‘katholiek uitzicht’ in dit perspectief behelst wordt in het boek meermalen bondig omschreven. In de inleiding klinkt het programmatisch zo: “Het

is de inzet van dit boek de mogelijkheid te onderzoeken in de wereld zoals zij is te leven als ruimte die ons van Godswege steeds opnieuw geschonken wordt en daarom steeds weer ongedachte toekomst opent” (18). Iets verderop: “Ons leven wordt uiteindelijk gedragen door Diegene die ons leert geloven dat wij uiteindelijk elkanders hoeders en elkanders begunstigen zijn, en door de praktijken die hiermee corresponderen: dat is in één zin het katholieke uitzicht op de samenleving dat ik hier ontwikkel” (27). Elders noteert Borgman Marilynne Robinson’s constatering “dat wij alleen in hoop kunnen leven en dat slechts genade en vertrouwen op genade hoop bieden”,

en vervolgt hij: “Dit inzicht is de grondslag van het katholieke uitzicht op de samenleving dat ik hier ontwikkel” (79).

Maatschappelijke betekenis van geloof

In dit uitzicht wordt de maatschappelijke betekenis van geloof niet gezien als een van de motivaties voor praktische inzet voor het goede. Alsof iedereen eigenlijk al wel weet wat gedaan moet worden en alleen nog maar een reden moet hebben om het feitelijk te doen. Voor wie zo denkt doet het er in de grond niet toe of de motivatie “religieus of seculier is, of het gevonden wordt in de Bijbel, de Koran of in het verlangen bij te dragen aan een goede toekomst voor de eigen kinderen” (27-28). Evenmin wordt geloof gezien als een levensbeschouwelijk systeem van waarden en normen dat voor de goede organisatie van de samenleving een omschreven ideaal biedt met daaraan verbonden handelingsaanwijzingen. “Een katholiek uitzicht op de samenleving leidt niet tot een op specifieke principes gebaseerd plan dat vervolgens zo getrouw mogelijk dient te worden uitgevoerd” (77). Het levert geen “nieuw omvattend maatschappelijk ideaal op dat mensen op gecoördineerde wijze in beweging kan krijgen” (203), want daarop is het niet gericht. Borgman tracht in *‘Leven van wat komt’* geen problemen op te lossen, maar een manier van kijken en onderzoeken te ontwikkelen en zichtbaar te maken “die laat zien dat de wereld geen verzameling van problemen is die moeten worden opgelost of van vragen die moeten worden beantwoord, maar - zoals paus Franciscus zegt in *Laudato si’*, ‘een vreugdevol mysterie dat wij in blijdschap en lofprijzing bewonderen’” (215-216). Voor dit ‘zien’ is betrokken contemplatie nodig, aandachtige verbondenheid, dankbare ontvankelijkheid voor “het verborgen, maar reële verlangen naar en de gerichtheid op God, en op de realisering van het goede dat ondanks alle dubbelzinnigheid uiteindelijk schuilgaat in het gedrag van mensen” (75). In geloven staat de waarheid van ons bestaan op het spel: wagen te zien wat er is, durven waarnemen wat in alle licht en donkerte, in alle vreugde en lijden, in het verbijsterende leven en sterven van mensen op ons toekomt - en ons daarop afstemmen als genade die ons

geschonken wordt, genade die wij elkaar geven, gehoorzaam aan wat zich aandient, levend van wat komt....

Tegendraads theologisch

Zijn tegendraadse, onbeschaamd theologische ‘katholieke uitzicht op de samenleving’ ontwikkelt Borgman na de inleiding in acht hoofdstukken over 1) contemplatieve verbondenheid, 2) onze omgang met vluchtelingen, 3) het fundamentele belang van hoop voor de samenleving, 4) ecologie en contemplatieve politiek, 5) het mysterie van de liefde als grondslag van een contemplatieve samenleving, 6) zorg als contemplatieve verbondenheid, 7) economie en gemeenschap, 8) onderwijs als openheid voor waarheid. Steeds is Borgman daarbij in gesprek met hedendaagse stemmen, telkens mengt hij zich helder én uitdagend in actuele dispuuten. Er wordt in Borgmans bespiegelingen een grote rijkdom aan gedachten, beelden en perspectieven aangereikt.

In zijn Nawoord schetst Borgman met welke hoop hij van zijn zoektocht verslag heeft gedaan: met het oog op “Verlossing uit onze sprakeloosheid” (203). Hij is tot dit boek o.m. uitgedaagd door de situatie van organisaties van (ooit) katholiek / christelijk engagement wier grond van bestaan (b)lijkt te zijn verdwenen. Hij heeft duidelijk willen maken “dat het onjuist is te denken dat daarom een (...) katholieke visie op de toekomst van de samenleving onmogelijk of overbodig geworden zou zijn”, en roept op opnieuw te beginnen met verantwoording af te leggen van de hoop die in ons leeft, opnieuw te leren leven van wat komt... “Dit impliceert dat het leven modderen blijft, maar wij kunnen geloven dat de liefde tot in onze modder is afgedaald zodat wij uiteindelijk in haar wortelen” (218). *‘Leven van wat komt’* is goed! Lezen, dit boek!

Erik Borgman, *‘Leven van wat komt. Een katholiek uitzicht op de samenleving’*, Uitgeverij Meinema, Utrecht, 2017, ISBN 9789021143965, 192 pag., Prijs € 16,99

Agenda & weetjes

& Informatie over armoede in Nederland, ontwikkelingen rondom schulden van huishoudens, lokale initiatieven van aanpak tegen armoede, persoonlijke ervaringsverhalen, achtergronden en cijfers vindt u op de site van het Knooppunt Kerken en Armoede: www.knooppuntkerkenenarmoede.nl. U kunt u op de site ook aanmelden voor de digitale nieuwsbrief.

& Het landelijk Ariëns-Comité ijvert voor de zaligverklaring van Alphons Ariëns, priester van het aartsbisdom Utrecht, organisator van de katholieken in sociale, religieuze en missiologische bewegingen. Voor die procedure van de zaligverklaring in Rome is de biografie van Henri ten Have *'De liefde van Christus laat ons geen rust. Een spirituele biografie van Alphons Ariëns'* door Ronald Valk vertaald in het Italiaans. Eerste exemplaren zijn op 10 mei 2017 aangeboden aan Paus Franciscus en op 23 mei 2017 aan Kardinaal Eijk. Zie verder www.arienscomite.nl.

& De Kans-Inspiratieprijs voor de parochie met het meest inspirerende voorbeeld op diaconaal gebied is zaterdag 24 juni 2017 toegekend aan het Bonifatius-KIM Maatjesproject Almere. Theo Bovens, voorzitter van Kansfonds en de jury, riep in een volle kerk van het museum Catherijneconvent het maatjesproject voor vluchtelingen als winnaar uit. "Totaal onverwacht, echt ongelooflijk! We zijn heel blij met deze waardering voor onze maatjes", vertelt Selma Boot, samen met Hermen van Dorp mede-oprichter van het Almeerse maatjesproject. "Door deze prijs hebben we meer naamsbekendheid gekregen. Ik hoop dat we in de toekomst nog meer mensen maatjes kunnen maken." Naast naamsbekendheid

kreeg het project 1.000 euro van het Kansfonds. Lees verder op: <http://stichtingterra.nl/stichtingdekim/index.php?id=255>

& Een tweede winnaar van de KANS-Inspiratieprijs is op 24 juni geworden de kledingbus Súdwest Fryslân van het Diaconaal Opbouwwerk in de Zalige Titus Brandsma Parochie in Leeuwarden. De bus rijdt door de regio en mensen worden geholpen met goede kleding, een goed gesprek en bemiddeling naar hulp wanneer dat nodig is. Diaconaal opbouwwerk brengt mensen bij elkaar. In zijn programma 'Roderick Zoekt Licht' brengt Roderich Vonhögen van de KRO de vier genomineerden van de KANS-Inspiratieprijs in beeld. Het is uitgezonden op dinsdag 20 juni op NPO2 en is nog te bekijken op https://www.npo.nl/roderick-zoekt-licht/20-06-2017/KN_1691665.

& Elders in dit nummer kunt u kennismaken met het Consuminderhuis Landgraaf, dat de Dr. Poelsprijs 2017 gewonnen heeft. Dit is een stimuleringsprijs voor projecten in Limburg op het gebied van diaconie en sociaal-maatschappelijk werk. De winnaar is gekozen uit 21 projecten die voor de Dr. Poelsprijs waren aangemeld. Andere prijzen en eervolle vermeldingen zijn gegaan naar de Vrienden van Pieterke uit Eijsden, het kunstproject voor mensen met Alzheimer uit Venlo en het project Noaberkids van de Vereniging Noaberzorgpunt uit Roggel. De Dr. Poelsprijs is vernoemd naar Mgr. Henri Poels, de eerste hoofdaalmoezenier van de arbeid in het bisdom Roermond. De prijs bestaat uit een beeldje en een geldbedrag. Alle verhalen van de 21 initiatieven zijn gebundeld in het boekje *De kracht van verbondenheid* dat te downloaden is op: www.limburgsdiacoonalfonds.nl

& De Pater Grasveldpenning is een diaconale vrijwilligersprijs voor Fryslân en de Noordoostpolder, het werkgebied van Solidair Friesland. In aanmerking komen mensen, die zich verdienstelijk hebben gemaakt door middel van een sociaal of diaconaal project of initiatief in Friesland en de Noord-Oostpolder. Pater Grasveld was franciscaans priester en was, naast vicaris-generaal van het Bisdom Groningen, jarenlang bestuurslid van Solidair Friesland. Hij heeft aan de wieg gestaan van vele sociale projecten. Hij was een echte beroepsbestuurder. Tevens had hij altijd oog voor de grote en kleine zorgen van de mensen in zijn omgeving. Naar aanleiding van zijn afscheid heeft Solidair Friesland hem in 2002 de eerste Pater Grasveldpenning overhandigd. Op 13 oktober 2017 wordt de zevende Pater Grasveldpenning toegekend aan een vrijwilliger uit het sociale of diaconale werk van Fryslân en de Noordoostpolder. Lees verder op: <http://www.solidairfriesland.nl/actueel/pater-grasveldpenning-2017>

& Het Bisdom Rotterdam reikt in 2017 voor de zesde keer de Diaconieprijs 'Brood en Rozen' uit. Er zijn drie categorieën: a. diaconie dichtbij; b. missie, ontwikkeling en vrede; en c. gemeenschapsopbouw. De winnaar in elke categorie ontvangt 1.000 euro. De winnaar in de categorie 'gemeenschapsopbouw' ontvangt de wisseltrofee 'Brood en Rozen'. De uitreiking is op zaterdag 11 november 2017 in de Caeciliakerk in Rotterdam. Informatie: www.bisdomrotterdam.nl, doorklikken naar Caritas en Diaconie.

& Bij de afsluiting van het Heilig Jaar van Barmhartigheid stelde paus Franciscus de 'Werelddag van de Armen' in. Die wordt gehouden op de 33e zondag door het jaar heen (= de een-na-laatste zondag van het kerkelijk jaar). Dit jaar is dat 19 november. Voor deze eerste Werelddag van de Armen heeft de paus een boodschap geschreven met als titel *'Laten we liefhebben, niet met woorden, maar met daden'*. Deze titel is ontleend aan de eerste brief van Johannes (1 Joh. 3, 18). "Deze woorden vormen een gebod dat geen enkele christen mag negeren," schrijft de paus. "Liefde kent geen alibi." De tekst moet nog in het Nederlands vertaald worden. De Engelse versie is al beschikbaar: https://w2.vatican.va/content/francesco/en/messages/poveri/documents/papa-francesco_20170613_messaggio-i-giornatamondiale-poveri-2017.html

& In maart 2018 organiseert de landelijke Vastenactie voor de achtste keer de Pelgrimstocht in het Groene Hart van Zuid-Holland. Drie dagen lang, 22, 23 en 24 maart 2018, gaan de deelnemers lopen in het Groene Hart, ruwweg in de driehoek Woerden - Bodegraven - Nieuwkoop. Het thema wordt waarschijnlijk 'Tot in het Groene Hart geraakt'. De MOV-groepen van de parochies St. Jan de Doper, Pax Christi en H. Clara hebben er zin in om er samen met de Vastenactie een mooie Pelgrimstocht van te maken. Noteer de data en denk na over de persoonlijke sponsoring.

LEZERSONDERZOEK *DIAKONIE & PAROCHIE* 2017

Geachte heer of mevrouw,

Diakonie & Parochie is een tijdschrift dat de lezers wil helpen om parochies en parochiële caritas instellingen te laten groeien tot ook diaconale gemeenschappen. Daarom informeren we u over diaconale thema's, bieden diaconale reflecties, houden een diaconaal interview, geven voorbeelden van diaconale projecten en activiteiten, en maken u attent op boeken, websites en ander materiaal.

De redactie wil graag te weten komen of *Diakonie & Parochie* beantwoordt aan zijn doel, en welke verwachtingen de lezers van het blad hebben. Daarom vragen we u of u mee wil doen aan het lezersonderzoek D&P 2017.

We hebben een digitale vragenlijst opgesteld, die u kunt downloaden op www.rkdiaconie.nl. Op de homepage treft u bij 'Actueel' het Lezersonderzoek D&P 2017 aan en kunt u in dit artikel de vragenlijst als Worddocument downloaden. U kunt de vragen in het bestand zelf digitaal invullen en beantwoorden.

Geef het bestand na het beantwoorden een nieuwe naam, bijvoorbeeld 'vragenlijst ingevuld', sla het op en mail het bestand naar:

LKDB, administratie@rkdiaconie.nl

Liefst voor 15 oktober 2017

U kunt de vragenlijst dus digitaal downloaden via www.rkdiaconie.nl.

Het invullen kost u ongeveer 10 minuten tijd.

Bij voorbaat dank!

De redactie van *Diakonie & Parochie*

Diakonie & Parochie

Wat is dit voor een tijdschrift?

Onder *Diaconie* verstaan we:

“Het handelen vanuit en door kerken en andere door het evangelie geïnspireerde groepen en bewegingen dat gericht is op het voorkómen, opheffen, verminderen dan wel mee uithouden van lijden en maatschappelijke nood van individuen en van groepen mensen en op het scheppen van rechtvaardige verhoudingen in kerk en samenleving.” (Crijns H., e.a., *Barmhartigheid en gerechtigheid*, 2004, pag. 392).

Diakonie & Parochie is een uitgave van het Landelijk Katholiek Diaconaal Beraad, een werkgroep van de diaconale dienstverleners uit de bisdommen en enkele landelijke katholieke diaconale organisaties. Het Landelijk Katholiek Diaconaal Beraad vormt ook de redactieraad. Het tijdschrift verschijnt vier keer per jaar.

Ook in 2017 blijft de abonnementsprijs € 25,00; losse nummers: € 5,00 excl. porto.

Landelijk Katholiek Diaconaal Beraad,
Emmaplein 15, 5211 VZ 's-Hertogenbosch,
administratie@rkdiaconie.nl

Voor abonnementen en bestellingen:

E-mail met opgave van alle adresgegevens: administratie@rkdiaconie.nl

Abonnementen worden automatisch verlengd, tenzij schriftelijk wordt opgezegd voor 1 november van elk jaar.

De digitale plek van het tijdschrift is www.rkdiaconie.nl. Kijk voor diaconale voorbeelden en diaconale spiritualiteit op deze site. Doe er zelf aan mee. Vraag een inlogcode aan. Bezoek www.rkdiaconie.nl

Colofon

Aan dit nummer van *Diakonie & Parochie* werkten mee:

Peter de Bie, Ina van de Bunt-Koster, Hub Crijns, Vincent van der Helm, Joset van Leeuwen, Henk Meeuws, Ed van de Moosdijk, Erik Sengers, Mike Sips, Guus Timmerman, Pier Tolsma, Trees Versteegen, Hub Vossen, Niek van Waterschoot, Gerben Zweers.

Eindredactie: Hub Crijns.

Foto omslag: Hub Crijns.

Redactie en uitgever: LKDB, 's-Hertogenbosch.

Opmaak: Hans van Eck (Impressio Communicatie)

Druk: Drukkerij De gebroeders Roggeband Breda.

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen uit dit tijdschrift wordt op prijs gesteld, mits de bron wordt vermeld.

Voor overname van foto's, gedichten en cartoons neemt u contact op met de eindredacteur: crijns@ziggo.nl

ISSN 0922-9647

Meditatief

Engelen gevraagd

engelen zijn mensen met een boodschap,
waar ze komen wordt alles vol leven en licht.

engelen zijn wezens van vlees en bloed,
die de wereld in het rechte spoor houden.

het zweet van aarde bewerken,
brood om te eten

de kracht van putten slaan,
water om te drinken

het gezoem van naaimachines,
kleden om te dragen

het fluisteren van monden,
zorg bij de zieken

een lach bij de deurbel,
bezoek voor de vreemdelingen

een kaars opsteken in de kapel,
bezoek voor gevangenen

verhalen, foto's, en muziek,
een dode begraven

Je zou je een wereld
vol engelen kunnen voorstellen,
die mensen helpen
bij hun problemen, zorgen,
alleen zijn.

Wil ik, kun jij, in deze wereld
iemand's engel zijn?